LIPTÓ-UJ-VÁR TÖRTÉNETE

BALASSA BÁLINT
KORHŰ ARCKÉPÉVEL

KÚTFORRÁSOK NYOMÁN
ÖSSZEÁLLITOTTA:

TESCHLER BÉLA
LIPTÓUJVÁRI PLÉBÁNOS

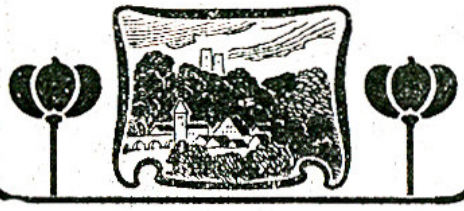

ÁRA 1 KOR. 50 FILL.

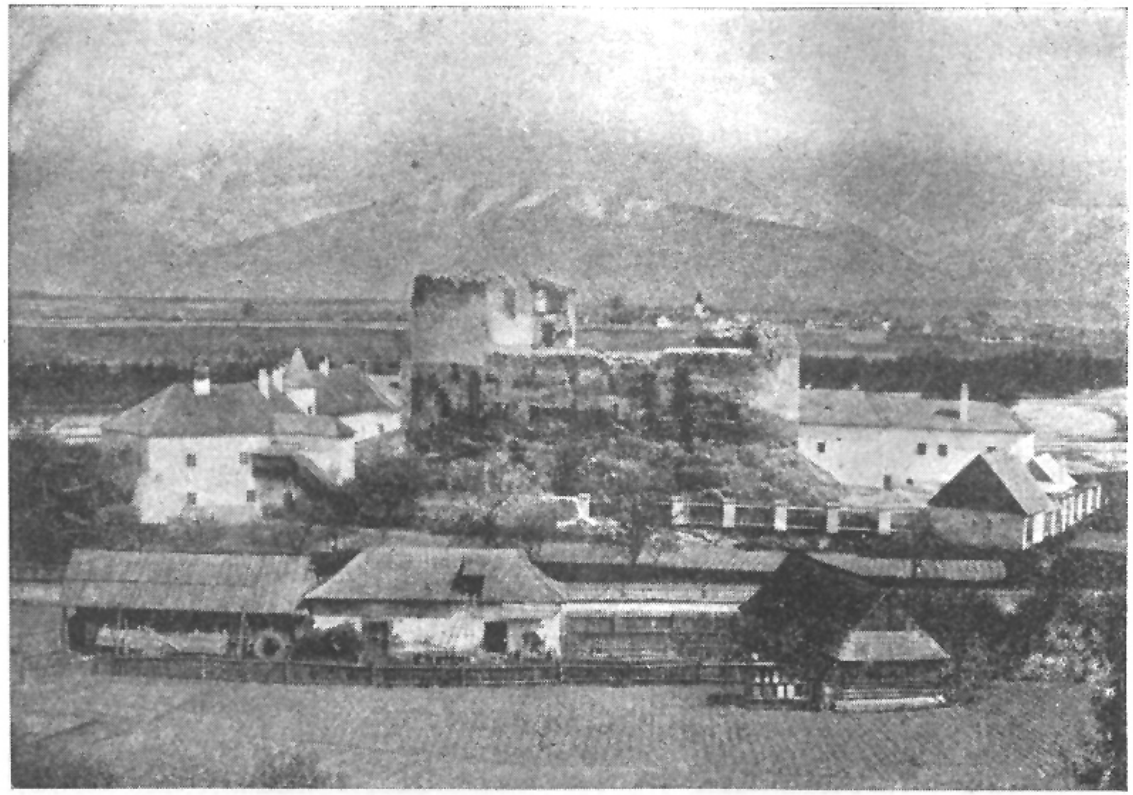

LIPTÓ-UJ-VÁR.

LIPTÓ-UJ-VÁR TÖRTÉNETE

BALASSA BÁLINT
KORHŰ ARCKÉPÉVEL

KÚTFORRÁSOK NYOMÁN
= ÖSSZEÁLLITOTTA: =

TESCHLER BÉLA
LIPTÓUJVÁRI PLÉBÁNOS

LIPTÓSZENTMIKLÓS,
KIADJA LŐW DEZSŐ KÖNYVKERESKEDÉSE
1906.

„Néztem a sötétbe, sötét éjszakába,
Régi elhunyt idők, homályos titkába".
Arany J.

Középkoru történetünk könyvében még számos olyan lap van, melyet Clio vagy tisztán hagyott, vagy csak hyerogliphekkel jelzett, melyek megfejtése részben a jelen, — részben a jövőkor történetiróira és buváraira vár.

A lezajlott századok történetének tiszta lapját immár alig lehet beirni, de az ernyedetlen kutatás, a kitartó, szorgalmas búvárkodás a hyerogliphekre, ezen élő kérdőjelekre még adhat kielégitő választ; adhat mindaddig, a mig az idő, az emberek, vagy az események azokat el nem pusztitják a föld szinéről.

Hazánk ezeréves multjának ilyen kérdőjelei azon váromladékok, melyek elszórva hazánkban még fellelhetők.

Mikor, ki épitette ezeket, hány urat cseréltek, kik tanyáztak bennök, minő események füződnek hozzájuk? Olyan kérdések, melyekre az

adandó válasz ha nem is bir mindig történeti fontossággal nemzetünk egyetemes történetében, elég érdekes arra, hogy épitési, birtok, családi viszonyaink régen letünt, homályban lappangó multjára némi fényt, gyakran teljes világosságot deritsen, s olyan mozzanatok tudomására jussunk, melyek történelmünk hézagaiba beleillenek még akkor is, ha bár azok csak egyes vidékek, vagy országosan nem szerepelt személyek régi multját érintik is.

Egy ilyen kérdőjelhez, váromladékhoz vezetem az olvasót, s ha az egykor hatalmas falak alatt állva, föltekint a csonkán meredező toronyra, s kérdést intéz a némán beszélő romokhoz: vajjon ki épitett benneteket? mikor láttátok először a felkelő nap sugarait, a vár népének fegyvereit csillogni? mikor láttátok utoljára a leáldozó napot, az utolsó fegyvertényt? nem érti meg a düledező falak néma válaszát, sem a vármelléki fák susogását, mert a pusztulás szelleme magával söpörte a multat, a hirt, a várat, egykori lakóját, fényét, dicsőségét, mindazt, a mi a kérdezőnek érthető választ adhatna, s csak a kutató történetbuvár megsárgult pergamentek, elhalványult betük sorából, gyakran csak megközelitőleg adhat feleletet a kérdésre. Hire, neve távol áll attól, hogy várainak történetében első helyet foglaljon el, távol attól, hogy nevéhez világhirü események füződjenek, de mégis érdemes arra, hogy keletkezése, viszontagságai, fénykora, hanyatlása, eseményei, előttünk ismeretesek legyenek.

Azon történelmi nyomok, melyeket követnünk kell, hogy Liptó-Ujvár* keletkezési idejét megtudjuk, visszavezetnek minket a XIII. század első felébe. Itt azonban a világitó szövétnek végképen kialszik, meg nem határozható a vár keletkezésének időpontja. — Bél Mátyás a tatárjárás idejére teszi: épittetvén az — úgymond — hogy onnan a népség a betörő tatárhordákat kémlelhesse, vagy hogy oda a vidék lakosai menekülhessenek.** Az első állitásnak ellene mond a vár helyzete, alacsony fekvése. Kémlelésnek sehogysem volt való a vár. A másik föltevést megcáfolja maga az épitmény szerkezete. A legrégibb korszak-

---

* Honnan veszi eredetét ezen szó „Liptó" azt eddig meghatározni senkinek sem sikerült, sem etymologice, sem földrajzi szempontból. Az a szerény véleményem, hogy a „Liptó" szónak ilyetén magyarázata nem is fog sikerülni, miért is legbiztosabb uton talán akkor vagyunk, ha azt személynévre vezetjük vissza. Ezen nézetemben két körülmény támogat. Az egyik az, hogy hazánknak több olyan megyéje van, a mely várának nevét határozottan személynévtől kölcsönözte, s igy azon vármegyék, várispánságok nevében benne van az első épitők személyneve. Ilyenek, hogy csak néhányat említsek: Bars, Borsod, Abauj, Doboka, Csanád, Hont, Szabolcs vármegyék nevei. Ez tehát nem zárja ki a lehetőséget, hogy Liptó-Ó-Várat, a melytől a megye nevét kapta, Liptó nevü egyén építtette. A másik körülmény, a mely kockáztatott nézetemet még inkább megerősíti az, hogy a Liptó személynévnek nyomai még a XIII. és XIV. században is megvoltak, s az mint ilyen oklevélileg korunkig fennmaradt. Igy találjuk László királynak 1285. évben kiadott oklevelében a Liptó személynevet. Ezen oklevélből kiderül, hogy Rutk földét, a melyet egykoron Rutkay Pál, Stauk és Miklósnak, továbbá Bohumil, Hana, Jákó, Iwán, Mikónak, Thomai, Malicho, Withk, Benich, Nemeclen, Liptó és Dwinknek adományozott, tőlük elvette, s nekik az emlitett évben ismét visszaadja. Ugyanezen oklevelet 1387-ben az esztergomi káptalan át is irta. Azt hiszem, hogy itt a „Liptó" határozottan személyt jelent. — Liptó személynévvel találkozunk s sághi conventnek 1279. évben kiadott oklevelében, midőn a palásti birtokosztály alkalmával Gurg fiai, Miklós és Liptó említtetnek. Ugyanez 1282. és 1289. évből; továbbá Bagonya fiai Lipthon, Kutaz, Pasca. A Liptó személynevet olvassuk az Árpádkori uj okmánytárban is. Végre Donch fia Tamás elleni ügyében megjelent az országbiró előtt Pál Liptó fia. *(Majláth Béla: Liptóm. törzs. család. tört. I. 92, 93. Fejér Codex Dipl. X. 1. 398; Engel Monum. Hung. 64. Palásthyak, kiadja Palásthy Pál I. 1890. 9. 11. 19. 23. Zichy gróf csal. okm. I, 241).*

** Nat. Not. Reg. Hung. II, 561

ból fenmáradt rész, a kerék-torony — donjon — nagyon kevés embernek szolgálhatott menedékül.

Hyross is „Zámok Likava“ c. terjedelmes monographiájában a tatárjárás idejére teszi Liptó-Ujvár keletkezését, mondván, hogy a donjon védelmül épült a tatárok ellen. Ugyanezen időben épült Pottornya község fölött is egy őrtorony, melynek romjait még manapság is láthatni. Ezen őrtoronytól kapta nevét a később alatta épült község (Pod-turňou—toronyalja).*

Annyi bizonyos, hogy ezen várat Churba (Csorba) Dominik fia Donch-mester építette, ki azon területet mely Belezkának hivatott, az Onth, Petew, Batyz és Denke nemes családoktól mint birtokosoktól önhatalmulag elfoglalta, s mint azt egy 1341-ik évben kelt és az esztergomi káptalan által kiadott oklevél mondja: „azon egy kővárat is épitett . . .“ „. . . per magistrum Donch filium Dominici dicti Churba in ablationibus ipsius possessionis ipsorum Belezka vocatae in comitatu Lyptoviensi existentis, in qua ctiam castrum Wywar nominando magister Donch propria vi et potentia construxit . . . .“ Eredetije Demke Frigyes ltár Malatinban.

Egy 1262-ben kiállitott okmányban (Liptói regestrum 1391) a vár, mint már meglévő épitmény említtetik, a miből az következik, hogy a XIII. század első felében létesülhetett. — A vár épitőmestere Hongh, Hungh, Hugh, Hugo nevü

* Majláth B. Liptóm. törzs. csal. tört. I.

liptó-ó-vári ispánsági kőfaragó volt, a havi fölszerelést pedig Izombar ugyancsak liptó-ó-vári balistárius* végezte, ugyanazok kik Liptó-Óvárt Prokop morva betörő rablólovag elüzése után restaurálták, s ugy a vár vivásánál mint helyreállitásánál, valamint Uj-Vár épitésénél maguknak érdemeket szerezvén, 1262-ben Liptó-Uj-Vár alatt három ekényi földet kapnak adományul Béla királytól, a mely adományozást a király oklevélileg is megerősit: „... quod Izumbar balistarius et Hongh lapicida de Lyptow ad nostram accedentes praesentiam instantisime supplicarunt, petentes a nobis ut terram trium aratrorum sub novo castro Lyptow existentem quam comes Andreas ex nostro mandato eis assignavit, nostro dignaremur privilegio confirmare. Nos igitur consideratis ipsorém utilitatibus, quia pro conservatione castri nostri de Liptow necessarii et utiles habebantur, ipsam terram ad instantiam eorundem Izumbar et Hongh ... relinquentes nostro privilegio confirmamus". (Ered. Bobrovniczky László I. tárában). Meddig volt Izumbar és Hongh ezen földrész birtokában, arról a meglevő okmányok nem adnak felvilágosítást, de birták ezt valószinüleg 1341-ik évig.*

A vár IV. Béla idejében Bogomér comes testvérének Serefilnek (Serafin) lett adományozva, ezt oklevélileg be lehet bizonyítani. Kapta pedig Ujvárt Serefil azért, mert ugy ő, mint édesatyja Lőrinc és testvére Bogomér, a sajói ütközetben

* Majláth Béla Liptóm. törzs. csal. tört. I. 94.

vitézül harcoltak. Édesatyja csapatvezér is volt. Ezen Serefil fia I. Pongrác 1359-ben a saját és István Bodó fia nevében bizonyságlevelet szerez a szepesi káptalantól a felől, hogy adománylevelei Andrásfalván saját házában 1355-ben elégvén, ezeknek Lajos királytól ujabbi kiadását akarja kérni. Az uj adománylevél a kérelmezőnek 1360. jun. 24-én kiadatott, melyben megemlittetik azon birtokok neve, melyek IV. Béla király a család számára adományoztattak, s igy a többi között Liptó-Uj-Vár is „Hraduk" név alatt jeleztetik. „Super collationibus possessionum Zent-Miklós, Jallochmelleke alias Hakylyse, item Perbenec, Javor, Hraduk necnon Vitamfrayylise".*

I. Pongrác és fiainak nem igen volt békéjük Ujvárt, az Onth, Pethew, Batyz és Denke családbeliek ezen tőlük elfoglalt birtokhoz mindig ragaszkodtak s viszálkodás közben a várat fegyveres erővel is megtámadták, mig végre 1341-ben ezen családok között Tamás liptói főispán, Nagy Péter liptói comes és chókaköi (lykavai) castellanus, Ugali Pál protonotarius királyi emberek egyezséget nem kötnek, a mely szerint Pethen, Batyz és Denke családbeliek lemondanak Uj-Várról s helyébe Malatint és Mese földterületet kapják cserébe. (Denke család levéltára Malatin).

A Károly király által kiadott oklevél igy szól: „. . . candem possessionem Belezka cum suis omnibus juribus, proventibus utilitatibus,

* Magy. tört. tár. IV. 27.

fructibus, usibus et pertimentiis universis quovis nomine vocitatis, et specialiter cum castro in eodem constructo, pracsentibus eisdem hominibus, sub antiqua metis et terminis ac limitibus, quibus per ipsos et eorum priores progenitores habita exstitisset et possessa, nullo jure seu dominio de eadem pro se reservando cisdem ... et suis filiis ac haeredibus, haeredumque suorum successoribus in concambium et permutationem praelibatorum possessionum Malatyn et alterius Malatyn vocatorum nullo contradictore existente, statuimus ..." Ezen időn túl, még 1368-ban is, a mikor N. Lajos királytól uj adományt kapnak, háboritatlan urai Ujvárnak és Belezka területének.*

Rövid hat év mulva a vár urat cserélt; 1374-ben grizáni Horváth András a királyi castellanus ott. Horváth 14 évig töltötte be helyét mint kir. castellanus. Tehát 1374-től kezdődőleg a vár királyi birtok, N. Lajos a kir. kincstárhoz csatolta ezt. 1388-ban már zuhai Oroz Mihály a várnagy, a ki ugyanezen évben a vár népével együtt megtámadja a király-lehotai nemeseket, a kik Dóra nevü leányát elrabolták.**

A vár akkor már terjedelmesebb volt, mert külső bástyafalakat emeltek hozzá, s a várnak — most nevezik először arx-nak — élelmi szerekkel való ellátása rendeltetik el.*** 1398-ban Prokop morva betörő Ó-Várt elfoglalván, Uj-Vár

---

* Század. 1884. évf. 131.

** Lehoczky család levéltára K.-Lehotán.

*** Századok XVIII. évfolyam.

elfoglalására siet, a mi sikerül is neki, mert zuhai Oroz Mihály gondatlansága miatt, sem élelmi, sem hadiszer sincsen a várban. Putnoki Jánost rendeli oda várnagynak Zsigmond király, a ki elkergeti Prokopot.* 1400-ban Bebek Detre nádor meghagyja Putnokinak, hogy zuhaj Oroz Mihály volt várnagy összes jószágát foglalja le, mint a ki Liptó-Uj-Vár összes élelmi szereit elfecsérelte.**

A vár 1433-ig királyi kézen marad, a mikor a cseh táboriták Felső-Magyarországba betörnek és Késmárkot sarcolják meg, a város 3047 forint sarc fejében Gorlice Ábrahámot és Brzinai Vladkot tuszokul adja, a kikkel a taboriták Liptómegyébe vonulnak és Hybbén át jöve Liptó-Uj-Vár alá kerülnek, a várat ostromolják, az őrséget kiűzik és a várat elfoglalják.*** Innen Liptón át vonulva Német-Lipcsét és Rózsahegyet fölégetik, az embereket kinozzák, s csak azt hagyják békén, a ki vallásukra tér. (Hyross, 70). Késmárkon II. György Zsigmond király protocancellárját, szepesi nagyprépostot fogják el, a ki oda azért jött, hogy jószágait a hussziták ellen megvédje. Innen Prágába hurcolják magukkal, a hol a börtönben végezte be életét.****

A késmárki tanácsot Hybbén engedik szabadon, minekutánna a 3040 frtnyi sarc le lett nekik fizetve. (Pirhalla. A szep. prépostság tört. 84).

---

* Századok. 1884. 131.
** Fejér Codex Dipl. IX. 3.
*** Wagner Analecta Scep. I. 52.
**** Schemat. Scep. 1905.

Előszó.

Azon négy év alatt a mióta Ujvárt lakom, igen sokszor ott állottam az ujvári rom lábainál, ott méláztam el maguk a romok között, nézve az elmult idők ezen öreg tauúit, gondolataimban elmerülve hajdani dicsőségükben, hallani véltem a roskadozó falak elhaló sóhaját: becsüljük meg emléküket.

Más megyéből szakadtam ide, miért is a vár multja ismeretlen volt előttem, de úgy észleltem, ismeretlen volt az azon idevalók előtt is, a kiktől felvilágositást kértem. Történetét vázlatosan megirta már évekkel ezelőtt Majláth Béla, s egyes episodjaiban mások is, de ezen történelmi adatok olyannyira szerte-széjjel vannak, olyannyira csak nehéz utánjárással megközelithetők, hogy épp ezen kettős körülmény miatt, öreg várunk történetének ismerete bizonyára továbbra is homályba burkoltan maradna meg. — A végenyészet stadiumában lévő falak végső akaratát vélem teljesiteni, a midőn a meglevő munkák és kútforrások nyomán, történetüket összeállitva, ezt a nyilvánosság elé bocsátom.

Uj-Vár történelmünkben kiváló szerepet soha sem játszott, zálogos-vár jellegénél fogva inkább üzlet számba ment, miért is története rövid, kevés tartalommal biró.

A kútforrásokat a legjobb igyekezettel szedtem össze, hogy azonban talán túlrövid vagyok, szolgáljon mentségemül, hogy távol a főváros könyvtáraitól, — az idézett forrásokon kivül — más forrásokat itt nem találtam.

Nyájas olvasóim fogadják szivesen ezen szerény munkácskámat, viszonzásul pedig tőlük csak azt kérem, legyenek elnézők kritikájukban, hogy feladatomat csak vajmi gyarlón oldottam meg.

Liptó-Ujvárt, 1906. Vizkereszt hava.

T. B.

A cseh bitang taboriták csak pár hónapig birják a várat, mely ismét királyi birtok lesz. 1435-ben tarkeöi Rikolf alias Fogas László lesz Borbála királyné közvetítésére Zsigmond király által Uj-Vár várnagyának kinevezve.*

Ezen Rikolf László, János fivérével az akkori olygarchák példájára, nagyon sarcolták a szomszédos községeket, miért is az 1439-iki országgyülésen hütlenségi pör lett ellenük inditva, de nem történt bajuk, mert Albert király halála után Rikolf Fogas László még mindig uj-vári praefectus.** I. Ulászlótól 1440-ben, ajándékba megkapja Liptó-Ó-Várt 16 faluval.*** 1441-ben Rikolf F. László liptói főispán, s mint ilyen résztvesz az országgyülésen, mely alkalommal ezen két testvér a királytól ajándékba kapta Uj-Várat nyolc községgel együtt. Az uj-vári uradalomhoz tartozó községek ezek: Verbic, Kybzs, Dovalló, Vichodna, Kis-Doval-Hybe. Plostyin, Illano, Bielanszko.****

Hogy ezen két testvér miképen viselkedett Uj-Váron kitünik abból, hogy 1445-ben markusfalvi Máriássy György, László, Frank és János nemesek panaszára Vask v. Bask Péter szepesi alispán ellenük négy szepesi szolgabiróval vizsgálatot indit. A vizsgálatot vezeti Ábrahámfalvi Miklós Illés fia szolgabiró, a ki kikérdezvén a nemeseket és nem nemeseket, ezeket állapitotta meg: „.... hogy a két nevezett fivér, a pesti

---

* Hyross Zámok Lykava 71 stb.
** Hyross u. o.
*** U. o. 72.
**** Századok 1878. 118.

országgyülés befejezte után Batizfalváról 40 lovat elhajtatott, melyeknek értéke 150 arany forint volt. Ezen lovakat szolgáikkal Liptó-Uj-Várra s Liptó-Ó-Várra (Bódogazzon-ra) hajtatták el a károsultak nagy bánatára....“* Ime ugy kalózkodtak azok a kiknek egyik őse II. Rikolf 1282-ben pallosjogot kapott a rablók kipusztitására.**

A két Rikolf ismételten hütlenségi pörbe esik, mig csak Hunyady János vaskézzel rájuk nem üt. 1447-ben azonban Hunyady amnestiát ad nekik, meghagyja Ó- és Uj-Vár birtokában, de azon föltétel alatt, hogy az országos törvények értelmében, mindkét várat lebontják.*** Azonban kisebb gondjuk is nagyobb volt Uj-Vár lebontásánál, mert ha akkorában volt is bátorsága a törvényhozásnak, hogy az olygarchák némelyikét pörbe fogja, elitélje, nem volt bátorsága az itéletet végrehajtani; tehát Ó- és Uj-Vár lebontása is elmaradt. A két Rikolf még 1449-ben is szabadon, büntetlenűl végig lopkodja fészkéből Uj-Vár környékét. Bizonyitja ezt a Pongrác és Giskra között 1449-ben megkötött véd- és dacszövetségi szerződés, amely a Rikolfok és sasfészkük Liptó-Uj-Vár ellen is köttetett.****

A Rikolfok–Fogasok hatalmát azonban még hatalmasabb kényurak szoritották le. Az időközben félelmessé vált ó-lublói lengyel származásu Komorovszky Péter 1450-ben a dulakodó Rikolfokat kiüzte Uj-Várról és a várat a maga részére foglaltatta le zsoldosaival.*****

---

* Hyross u. o. ** Hyross u. o. *** Hyross 73.
**** Századok 1878. ***** yross 73.

A vár urat cserél, de a vidék rabló helyett martalócot kap. Az egyik dúlt, a másik rabolt, az egyik vassal pusztitott, a másik tüzzel; s a védtelen nép, a felégetett vidék remegve nézi Uj-Vár erősitését, vizárkait, sáncainak magasabbra emelését és a lőrések szaporodását.*

Féktelenül dúlt Komorovszky Uj-Várról, de még nagyobb rabló volt Szentmiklósi Pongrác.** S ezen két ember fegyvere egymás ellen fordul. Pongrác irigy szemmel nézi Komorovszkyt Uj-Vári fészkében, mert attól tart, hogy ma-holnap ő reá is üt; de Pongrác hadjárata nem sikerül, zsoldosait széjjel kergetik, s ő maga is fején sebesül meg.*** Látván Pongrác, hogy fegyverrel nem vivja ki szerencséjét, veleszületett agyafurtságával és ravaszságával sikerül neki Komorovszkyt Uj-Várból kiszoritani. 1453. sept. 25-én kelt László király által kiadott oklevél szerint Pongrác Sztrecsnót, Ó-Várt és a zsolnai harmincadot 18 ezer arany forinton zálogba kapja, Berencs, Uj-Vár, Lykava, továbbá Liptó-Ó-Vár minden tartozandóságával együtt, szolgálatai jutalmául örök jogon, visszavonhatlanul neki lesz adományozva. Az kapja meg a ki nemcsak Liptóban rabol, de a szepesi zálogos városokra is ki-kiszáguld, s a lengyel hatalom alatt lévő népet sanyargatja, úgy, hogy a lengyel király panaszára, az 1453-ik évben Pozsonyban megtartott

---

* Irodalomtört. közlem. 1900. 196. old.

** Századok 1878. 96 és 104.

*** Letopis XI. 75.

országgyűlésen Pongrác, Giskra János és Komorovszky rabló társak proscribáltatnak, javaik elvesztésére és polgári jogaik megfosztására itéltetnek.*

Az adományozás és birtokba vétel közt azonban nagy hézag támad. Uj-Vár kapui az uj birtokos előtt meg nem nyiltak, Komorovszky a vár sáncai mögűl gúnykacajjal fogadta Pongrácot. Komorovszky Péter még 1453-ban is büszkén ül sasfészkében, pedig akkoriban Pongrácnak már olyan a hatalma, befolyása, hogy maga Hunyady János is szövetséget köt vele Giskra megbuktatására. Igéri neki, hogy jutalmul Uj-Vár birtoklásába be fog vezettetni, megkapja a főispáni méltóságot,** s addig a mig Uj-Várba be nem vonúlhat, Liptószentmiklóson felépített erőssége is fennállhat. Ezen egyezséget László király 1453 évi jun. 2-án meg is erősíti. Ugyanakkor építi fel Pongrác Wyrongh nevü, Bielanszko mellett a Fehér-Vág völgyében lévő rablófészkét.***

Nehéz volt azonban ezen igéretet teljesiteni, mert Komorovszky nem engedte magát könnyü szerrel Uj-Várból kizavarni. Valgatára bizza a várvédelmet. Rozgonyi Sebestyén lesz kiküldve, hogy a várat Valgata kezéből kivegye. Nehezen bár, de mégis sikerül Valgatát elzavarnia, de ime az 1453-iki szerződés ellenére nem Pongrác ül be az Uj-Vári uradalomba, hanem egy 1458-ik

---

* Századok 1878. 111.
** Letopis XI. 75.
*** Századok 1878. 112 és 113.

évi sept. 1-én Szegeden kelt oklevél értelmében Uj-Vár valamint Ó-Vár is Rozgonyinak lett Mátyás király által adományozva. Pongrác ugylátszik rossz fát tehetett a tüzre, mert nemcsak Uj-Várt nem kapta meg, hanem Mátyás király még Ó-Várt és Likavát is elveszi tőle. 1450 máj. 31-én Pongrác István, Szentmiklósi Pongrác testvére Mátyás királyt a budai káptalan előtt ezért panaszolja is.*

Ezen évben azaz 1459-ben ég le Liptó-Ó-Vár másodszor.** Az 1458-iki sárospataki nagy csata után, Komorovszky hüséget igér Mátyás királynak, miért is Rozgonyi helyett ő ül bele az uj-vári fészekbe és pedig „mint jogos és törvényes birtokba"; hasztalanul tesz óvást Pongrác István ez ellen is.***

1461. okt. 10-én Giskra beveszi Késmárkot. Komorovszky is vérszemet kap; Uj-Várból kicsapva beszáguldozza a megyét és sanyargatja a védtelen népet. Panasz megy ellene Mátyás királyhoz; ez inti, de hasztalanul. Sőt rablótermészete leviszi Valgata társával egészen a borsodmegyei Vadna-váráig, a hol azonban 1461, György napja körül Rozgonyi megveri, s Komorovszky csak futással menti meg életét.**** 1462-ben Zápolya István üt Mátyás király parancsára Uj-Várra, de Komorovszky olyan vitézül védi állását, hogy Zápolya eredmény nélkül kénytelen

---

* Kosztolányi család levéltára.
** Hyross 101.
*** Századok 1878.
**** Hyross 102.

távozni Uj-Vár falai alól. 1462-ben Mátyás király Giskrával 25 ezer arany lefizetésével békét köt, Komorovszky is kap 2028 aranyat, liptói főispánná lesz kinevezve és meghagyatik Uj-Vár birtokában.*

Nyugtalan vére azonban ujból kihágásokra ragadja, igy Pongrác liptói jószágait fosztogatja, sőt 1464-ben ezeket el is foglalja és a liptószentmiklósi templomot fallal véteti körül.** Bazini György és László grófoknak sikerül végre ezen zabolátlan rablólovagot megtörni, s Uj-Várat 1464-ben Mátyás király számára elfoglalni. Uj-Vár ura 1464 óta Tarkői Rikolf Fogas Lászlónak fia Zsigmond, a ki Mátyás királytól kapja meg a várat.

Ezen kor az ököljog kora vala: a ki erősebb, az-é a hatalom, a birtok. Komorovszky is ugy gondolkodott. 1464-ben sereggel jelenik meg Uj-Vár falai alatt, a hadiszerencse neki kedvez, ugy, hogy Rikolf-Fogas Zsigmond és fia István, futni kénytelen. Komorovszki Péter tehát ismét a várur. Ezen erőszakos foglalás ellen 1469-ben ugy a Pongrác család tagjai: István, Vencel, Jakab és János a turóci convent előtt, mint Rikolf Zsigmond és István, a szepesi és budai káptalan előtt óvást emelnek.*** Azonban hiábavaló minden igyekezetük, Mátyás királyt annyira lefoglalja a cseh háboru, hogy képtelen a felvidéken rendet

---

* Hyross 103, 104, 107.
** Századok 1878.
*** Let. Mat. Slov. XI. 80.

csinálni. A mig Mátyás király a cseh korona elnyerésével van elfoglalva, addig Komorovszky 1471-ben katonasággal rakja meg Uj-Várat.*

Azon adóztatások, melyeket Mátyás az országra kiváltképen pedig a főpapságra kivetett, hogy a cseh háboru költségeit födözze, arra ösztönözték a főpapságot és a világi urak közül azokat, kik az előbbi kormányok alatt a féktelen szabadságot megszokva, türni nem akarták Mátyás erélyes rendszabályait, hogy a magyar trónra meghivják Kázmér lengyel király hasonnevü 13 éves fiát. A világi összeesküvő urak között ott találjuk Komorovszky Pétert is. Kázmér be is jött az országba.** Komorovszkyt azonnal liptói és árvai főispánnak teszi meg.*** Kázmérnak nem kedvez a szerencse. Nyitra ugyan megnyitja előtte kapuit, de a midőn látja, hogy Mátyás nyomában van, Illaván, Rózsahegyen át, Lengyelországba huzódik vissza. A mikor Kázmér Liptóban időzött, Komorovszky támogatja és felajánlja neki menedékül Uj-Várat.****

Az országba beözönlött lengyel hadsereg leveretése után, Mátyás Lengyelországba tört be, s csak az 1474-ben Szepesófalván és Sromowcében magyarok és lengyelek között megkötött béke szakit véget a sok pusztitásnak. Ezalatt Komorovszky Liptóban, Pongrác pedig Turócban

---

* Századok XVIII. évf.
** Horváth Magyarorsz. Tört.
*** Slovník naučny IV.
**** Hyross 109.

garázdálkodík.* Mátyás mindenekelőtt Komorovszkyt akarja megfékezni, miért is Lőcsén, Szepesszombaton és Csorbán át Uj-Vár alá jön, hogy a zabolátlant megfékezze, a népet nyügétől, a bitang rablóktól megszabaditsa. 1474-ben beveszi Uj-Várat és Komorovszkyt elüzi, a ki feleségével futva menekül az erősebb árvai várba. 1474-ben ég le Ó-Vár és többé nem épül föl. De miután látja, hogy itt sem tarthatja magát sokáig, Mátyással egyezségre lép, mely szerint 8000 forint ellenében átengedi a várat és a lengyelországi Saybuschra — melyet Kázmértól szolgálatai fejében ajándékul kapott — vonul vissza, a hol 1477-ben meghalt.**

Ezen rablólovag kiüzése után, nyugalom áll be Uj-Vár környékén, maga a vár pedig a hozzátartozó uradalmakkal együtt, királyi birtokká lesz. 1476-ban 3600 forint kölcsön ellenében Trenka Jánosnak lesz 3 évre zálogba adva.***

1478-ban Corvin János liptói herceggé és a liptói várak ura lesz. 1479-ben ugyanilyen összegért hat évre tarkeöi és tárcai Tamás — a ki 1474-től 1482-ig liptói főispán — veszi zálogba. Meghalt ezen Tamás 1493-ban és a sárosmegyei Héthárson a templomban lett eltemetve. Sirja fölött még látni a vörös márványból faragott emléket. Második házasságából született Katalin nevü leánya, Warkoch Kristófhoz ment férjhez****

---

* Székely krónika 209. ** Kubinyi M. Árva-Vára 62.
*** Palugyai csal. levéltára. **** Nagy Iván. M. cs. XII. 65.

1485-ben a vár Zápolya Imre, majd Zápolya István birtokában van. Imre 1465 óta szepesi gróf volt. 1497-ben Uj-Várban castellanus Warkoch Kristóf, Tárcai Tamás leányának Katalinnak férje.* Ezen időtájt 1486—91 Párvy Mátyás de Czecze et Csicsó liptói főispán. Felesége Ficsor Margit, a ki férje halála után Balassa Ferenc szerémi bánhoz ment nőül.

Zápolya Imre 1487-ig birta a várat. Halála után fivére István lép Uj-Vár birtokába, birta pedig a várat 1487-től 1499-ig„ vagyis a nevezett év september havában Pápán bekövetkezett haláláig.

Zápolya István szepesi gróf után özvegye, Hedvig tescheni hercegnő Uj-Vár urnője. Fiai közül János 1495-től fogva Liptómegye főispánja, Borbála leánya pedig Zsigmond lengyel királyhoz ment nőül.

Hedvig hercegnő sokat tartózkodott Uj-Várt, utjában Warkoch Kristófné kisérte. Meghalt 1521. április 16-án Trencsénben.** Tetemét György fia Liptón keresztül május 1-ére Szepeshelyre hozta és május 12-én István férje mellé temette.*** Hedvig hercegnő halála után Liptó-Uj-Vár fia Zápolya János birtokába száll, a ki azt 1527-ig birja, mint több megye főispánja és Erdély fejedelme.

Zápolya János 1526 november 11-én magyar királlyá lesz megválasztva és a következő napon Podmaniczky István nyitrai püspök meg is koro-

* Pongrác család levéltára.
** Genersich. Késmark, I. 192.
*** Wagner II. 140.

názza őt. Ezen Podmaniczky 1513 febr. 2-án lett pappá szentelve, febr. 6-án már püspök és csak április 17-én tartja első miséjét.*

Zápolya János itt Liptóban nagyon kegyetlenkedett, nemcsak jobbágyait, de a nemességet is üldözte, minek az lett a következménye, hogy Liptó nem Zápolya János királyhoz szegődik, hanem Palugyai György alispán által I. Ferdinándnak esküszik hüséget. Ezt megboszulandó Kosztka Péter Zápolya generálisa, annyira üldözni kezdi a nemességet, hogy ezek futva a hegyekben keresnek menedéket. Időközben Palugyai egybegyüjti a nemességet, Kosztkára üt és ezt csufosan megveri.** — Kosztka azonban uj haderőre tesz szert, Uj-Várat, környékét és az egész Liptót dúlni kezdi, miért is a nemesség a megerősitett Lőcsére menekül, a honnan Kassára küldöttséget menesztenek Ferdinánd tábornokához Kacziánerhez, kérve őt, hogy a királyhoz hüséges liptói nemességet védelmezze meg Zápolya támadásai elől. Kaczianer 1527-ben sereggel Liptóba jön és ő vele a szétugrasztott liptói nemesség is. Legelőször Uj-Várat veszi be, innen Lykava alá indul s ezt is beveszi, s annyira fölégeti, hogy még egy ép ajtó sem marad az egész várban.*** Ugyanezen alkalommal el lesz fogva Thőke Kristóf árva-vári várnagy, a kit Kaczianer parancsára Liptószentmiklóson főbe lőnek.

---

* Knausz N. A pozsonyi káptalan kéziratai 870, 26.

** Palugyay család levéltára.

*** Hyross 158.

Zápolya birtokai confiscáltatnak, s az összes liptói és árvai várak betlenfalvi Thurzó Elek és Jánosnak lesznek adományozva, a kik azonban a vár tényleges birtokába nem lépnek.*

A vár legközelebbi birtokosa Paczolt, a ki ezt Ferdinándtól 1527-ben kapja meg.**

1528-ban Késmárkot vették el Zápolyától s Pekry Lajos könnyü lovasságu kapitány azon parancsot kapja Ferdinándtól, hogy Liptó-Uj-Várat vegye el Pacolttól és Battyányi Ferencnek, mint uj birtokosnak adja át. Ezen parancsnak eleget tesz Pekry 1528. év novemberében.

Battyányi Ferenc várurasága alatt történt, hogy Murány várának hirhedt kapitányát Basó Mátyást, a kit a krónika nagy rablónak nevez, elfogják s ide Uj-Várra hozzák 1531-ben. Nevezett kapitány a ki még hamis pénz verésével és forgalomba hozatalával is foglalkozott, akkor a mikor a Hernád völgyébe betör s azt pusztitja és rabolja, Nyári Ferenc emberei által el lesz fogva és előbb Lőcsén, majd Uj-Várt lesz börtönbe zárva. Basót később felakasztják.*** Ugyancsak itt Uj-Váron három káplánt záratott el Szalaházy Tamás egri püspök. Ezek Antal eperjesi, Bertalan szepesi káptalani és Dévai kassai káplánok voltak, a kiket Ipoltfi szepesi kapitány az egri püspök parancsára elfogott és Uj-Várra hozott. Bertalannak sikerült dolgát tisztázni, miért

---

* Kubinyi Árva-Vára.

** Palugyay család levéltára.

*** Lőcsei Krónika ad a. 1529.

ís szabadul, a többiek Uj-Várról Pozsonyba vitetnek.* 1533-ban Ferdinánd petrovinai és razini Pekry Lajos királyi főkapitánynak adja Uj-Várat, ki ugyanezen évben megkapja Lykava várát is és liptói és árvai főispánnak, valamint főasztalnokmesternek és királyi tanácsosnak lesz kinevezve.

1534—35-ben restaurálja az 1527-ben földégetett Lykava várát.**

Pekry Lajos I. Ferdinándnak nagyon kedves embere lehetett, mert a mikor Krusith Péter, Klisa várparancsnoka a török ellen viselt háboruban 1537-ben elesett, Kacziáner hadvezér mellé 1537. márc. 4-én Pekry lesz beosztva, hogy ő vele ugy a török ellen, valamint Zápolya János ellen is harcoljon, egyuttal a magyar és horvát ezredek parancsnokává is lesz megtéve. A török elleni hadjárat nem sikerült, mert Ivánka mellett a törökök győztek. A magyar hadseregből sokan estek el és sokan elfogattak, maga Pekry is csak futással menekült meg. A vesztett csatáért Kaczianert Bécsben felelőségre vonják, s ott el is zárják, de megmenekül és boszúból Ferdinánd ellen Mohamettel és Zápolyával összeesküszik. De elárulják és 1539-ben a király parancsára Kosztajnica várban egy lakoma alkalmával, Zrinyi Miklós emberei leszúrják.

Pekry annyira kedves embere volt Ferdinándnak, hogy horvát bánná akarta kinevezni, de a horvátok jól ismerve Pekry erőszakos és

* Lányi Károly. Egyháztört. II. 76.
** Hyross 160—175.

kapzsi természetét, megakadályozzák ezen kinevezést. Valószinüleg a sértett gőg Zápolya táborába viszi Petryt, de elárulják és Ferdinánd a bécsi, majd pedig a stajermarki börtönbe záratja 1538-ban. Birtokai, tehát Uj-Vár is confiscáltatnak. Hét évig van Petry a börtönben; Uj-Vár ezalatt királyi birtok. A vár parancsnoka Rády László. Egy a megyében Rády kezdeményezésére Pekry érdekében meginditott mozgalom azon sikeres eredménnyel végződik, hogy I. Ferdinánd egy 1545-ben Nagyszombaton kiadott rendelettel Pekrynek kegyelmet ad és előbbi birtokaiba, valamint méltóságaiba is visszahelyezi.

Pekry nagyon erőszakos ember volt, mert a megye nemeseit nagyon kárositotta.

Háromszor nősült. 1513-ban Bocskay Erzsébetet vette nőül. Ennek halála után Báthory István palatinus özvegye nassaui Zsófia lesz a felesége. A midőn ez is meghalt, harmadik felesége IV. István erdélyi fejedelem és Telegdy Katica leánya somlyai Báthory Erzsébet, ki már előbb 1527-ben mint Paczolt felesége, Uj-Várnak urnője vala. Ezen Báthory Erzsébet nem tévesztendő össze a hasonnevü, de ecsedi ágbeli 1614. aug. 21-én börtönben elhalt Báthory Erzsébettel.*

1548-ban Uj-Vár kapitánya Usaly Péter, a ki Teplán Miklós plébános halála után, a plébánián erőszakoskodik.**

---

* Hyross 160.

** Protoc. Com. Liptó II. 119.

Hogy ezen időben milyen ára volt a birtoknak, példa reá az, hogy 1550-ben Hyross András rózsahegyi tanácsnok öt és fél körmöci aranyon veszi meg Petrák egész nagy birtokát.

1551-ben Pekry Lajos hirtelen halállal mulik ki. Özvegye 1553-ig birja a várat. Ugyanezen évben Kerecsényi Lászlóhoz megyen nőül, miért is Ferdinánd Uj-Várat Malatesta Frigyesnek adományozza. Ez ellen ugyanazon évben Pekry Lajos fia János a pozsonyi káptalan előtt óvást emel. Az óvástételnek csak annyiban lett foganatja, hogy Malatesda Frigyes Uj-Várat elveszti ugyan, de Pekry ujabbi tiltakozása dacára is a vár 1554. május 26-án Balassa János zólyomi várkapitánynak jutalmul 12 évre 13.500 frtnyi kölcsön ellenében zálogba adatik.* A kétoldalu szerződés egyik pontja értelmében a vár jó karban tartása, s az őrség fizetése cimén évi 300 frtnyi segély lesz biztositva Balassának. Az inscriptio 12 évre szólt. Annak letelte után a király — megunván a Balassa hatalmaskodásai miatt emelt panaszokat — szerette volna a várat visszaváltani, s eziránt a rendelkezéseket meg is tette, azonban a kincstár összes jövedelmét felemésztő török háboruk miatt, szándékát meg nem valósithatta. Eltelt a másik 12 év is, s Uj-Vár még mindig Balassáék kezén maradt.**

---

* Palugyay család levéltára.

** Irodalomtört. Közlemények VI. 429.

BALASSA BÁLINT.

Balassáék kora Liptó-Uj-Váron és Balassa Bálint életrajza.

A Balassa család a XIII. századig viszi viszsza történetét. Tagjai fényes állásokat töltöttek be s nem csekély szerepet játszottak nemzetünk történetébn. Balázs, honti főispán alapitotta meg a család azon hatalmas ágát, melyből költőnk Balassa Bálint is származott. Az ő fia Miklós irta magát először: kékkői és gyarmathi Balassának; ennek unokája Ferenc szörényi, majd horvát bán, Mohácsnál esett el. Ferencnek három fia volt: János, Bálint apja, Menyhért a hirhedt főur és Imre. Ezen utóbbinak utódaiban a család a legmagasabbra emelkedett és csak legutóbb Balassa Emma bárónő férj. Ragályi Ferencné személyében halt ki. Balassáék nem voltak bárók, csak 1721-ben kapta Balassa László a bárói rangot. II. Balassa Bálint és Ferenc 1780-ban grófokká lesznek; fiuörököst egyik sem hagyott.*

* Nagy J. M. Cs. I.

Balassa Jánosnak négy fia volt: Bálint, Farkas, László és Ferenc. Két leánya is volt: Mária és Anna. Mária Bánffy Jánoshoz, Anna pedig Forgách Miklóshoz mentek nőül. Balassa János hitvese lekcsei Sulyok Anna volt, 1549-ben léptek házasságra. Anna növére Sára, Dobó István az egri hős kapitány felesége volt.

Bálint a legidősebb fiu 1551-ben Szolnokon született, a hol édesatyja akkor várkapitány volt. A szókimondó, erős magyar érzésü, az erőszakos, féktelen haragu, de Istenadta tehetségü Balassáék közül, János volt a kivételesen nyugodt vérü, de azért önérzetes, éles itéletü magyar főur és kitünő katona volt. Neje Sulyok Anna jámbor, vallásos, csendes kedélyü, magas müveltségü nő lehetett.

János mint Ferdinánd kedvelt embere fokról-fokra emelkedik a méltóságokban. 1554-ben Liptó-Uj-Vár ura lesz. Ferdinándtól inscriptio cimen 13.500 réniforinton 12 évre kapja az ujvári várat és ennek uradalmát. 1555-ben az északi megyék főkapitányának lesz kinevezve. Testvérei között ő a legdinasztikusabb. 1572-ben 16.500 frtot fizet Balassa János, de élethossziglanra Uj-Vár ura, sőt halála után örökösei még 12 évig birtokolhatják majd a várat és uradalmait.

Az 1551-ben született Balassa Bálint ifjuságára vonatkozó hiteles adataink sajna nincsenek, valószinüleg Liptó-Uj-Vár volt gyermekéveinek tanyája; itt játszadozott ő a várőrség, a cselédség gyermekei között; itt próbálkozott meg a sulyos, vértől ázott kardok emelgetésével; itt

taposták kis lábai barangolás közben azon mezőket-réteket, a melyeken később a mostani kincstári erdészeti telep épült.

A mig a vitéz, önérzetes házfő azon van, hogy családjának nevét, hirét, nimbusát és vagyonát emelje, addig az okos szemü, gyors felfogásu Bálint, mint a ház szemefényének nevelésével a jó anya foglalkozik. Vallásos nő lévén, nem lehet házi pap nélkül. Egy Bornemissza Péter nevü protestáns lelkész kerül 1562-ben a házhoz, de a ki e mellett kitünő iró, nagy tudásu ember és költői lelkületü férfiu. Hogy költő volt, igazolják „Gyermekek rengetésére“ c. kedves dalai.

Ilyen körben nő fel tehát Bálint, itt lép be a tudományok csarnokába, ismeri meg a honi irodalmat és az akkortájt nagyban kifejlesztett vallásos tárgyu költészetet, de lévén tanitója lelkes protestáns pap, a vallásosság is mélyen bevésődik az ifju szivébe, a mely azután későbbi korában költeményeiben is érvényre jut.

Hogy hol járt felsőbb iskolába nem tudni, nagyon valószinü, hogy Krakkóban végezte magasabb tanulmányait, annál is inkább, mivel ezen várossal a család folyton összeköttetésben állott. Sejteti ezt azon körülmény is, hogy a lengyel nyelvet tökéletesen beszéli és érti, hogy egyik költeményét 1572-ben épp Krakkóban nyomtatja. A lengyel nyelven kivül tud még németül, latinul, törökül és ugylátszik olaszul. Ismerte, tudta Horatiust, Virgiliust, Cicerót, Marullust, Angerianust és Buchananust.

A midőn 1568-ban Szapolyai Bocskayval lázadást akar támasztani Miksa király ellen, hogy a királyt török segitséggel az országból kiüzze, a trónra pedig ő maga üljön be, Kenderessy István nevü nemes megrágalmazza és följelenti Balassa Jánost és sógorát Dobó Istvánt, az egri hőst a királynál. A rágalomnak hitel adatik, mire Dobó és Balassa János kékkői várában elfogatik, Pozsonyba viszik az országyülés elé, a hol hütlenség miatt, mindkettő börtönbe kerül. Hiába hivatkozik ő becsületes multjára, dinasztikus érzelmeire és az udvarnak tett szolgálataira, a gyanakvó király még meg is sulyosbitja fogságát.

A családi élet ezen tragikuma, mély bánatba ejti Balassánét és 18 éves fiát Bálintot. Az anya a vallásban keres megnyugvást, a fiu pedig szeretett édes atyja vigasztalására tollat fog és Bock Mihály német munkája után, magyar nyelven megirja az ő „Beteg lelkeknek való füves kertecské"-jét. Munkája egy áhitatos szivből fakadó vallásos ének. A szenvedés mindenkor legigazabb forrása volt a lyrának; a családi tragikum iratja meg vele költeményeit, melyekből erőt, kitartást merit a család. S igy Balassa daltermő lelke, bármily váddal is illessék a fenmaradt okmányok őt mint hatalmaskodó főurat, tele volt érzelmekkel, s igy nem lehetett kegyetlen zord férfiu.

Balassa János ártatlansága nemsokára kiderült, Krusith János lykavai várur veti magát közbe és tisztázza Dobót és Balassát. Miksa császár ismét kegyeibe fogadja, s minekutánna

a család kékkői várát 1574-ben a budai pasa bevette, ujabb adományokkal is elhalmozta. Igy kiváltképen az 1572-iki koronázó országgyülésen igyekezett Miksa király hibáját Balassáékkal szemben rendbehozni azáltal, hogy az öreg Balassát asztalnokává, Bálintot pedig ételfogóvá nevezte ki. Ezen alkalommal egy ünnepségen a daliás Bálint juhásztáncával olyan sikert ér el, hogy még a fejedelmi nézőket is bámulatra ragadta. Érdekes idéznünk Istvánffyt, a ki mint szemtanu a jelenetet imigy örökiti meg: „.... miután az asztalokat kihordták, a bajnoki fiatalság s a nemes urak serdülő ifjusága táncra állott fel a palota nagytermében. Ezek között az imént kegyelmet nyert Balassa János 21 esztendős fia Bálint nyerte el a pálmát oly tánczczal, melyet a külföldiek magyar táncznak, mi magunk pedig a juhászok sajátos és külön tánczának ismerünk; a császár és király és a többi fejedelmi vendég nem csekély gyönyörüséggel nézték őt, a mint Pánt és Szatirokat utánozta, majd tánczolás közben a magasba szökkent, majd megint szétterpesztett lábbal a földre dobbant.“ — Bizonnyára itt Liptó-Uj-Várt tanulta meg ezen juhásztáncot, a melyet a mi tót népünk „poza bučki, poza krak“ néven ismer és még most is eljár.

Ezen látszólag jelentéktelen episod után, a melyben a szép arcu, deli alaku és „nem csekély gyönyörüséggel“ táncoló Bálint meg-megdobogtatta a bécsi hölgyek szivét, édesatyja a vitézi életre szánja őt, hogy az akkori felfogás szerint

karddal szerezzen hirt és dicsőséget nevének. Eger volt akkoriban azon pont, a honnan majd a budai, majd a temesvári pasa ellen kellett harcolni. Ide gyült össze a dicsszomjas nemesi fiatalság, ide került az ifju Bálint is valószinüleg 1574-ben. Főkapitány akkor Ungnád István volt, kinek felesége a temesvári hős Losonczi Istvánnak Anna nevü leánya vala. Ezen Ungnádnéhez Bálintot már régebbi, bizonnyára közelebbi ismeretség füzte. Özvegy Losonczy Istvánné u. i. a nógrádmegyei Somoskőben lakott, mely vár szomszédos volt Balassáék kékkői várával. Anna és Bálint innen ismerték egymást, itt töltötték éltük tavaszának boldog perceit, itt tárult fel szivök a maga titkaival és a boldog jövő édes szerelmének reményével. Hogy már akkor szerette Annát, következtetni engedi ezt „L. Annának" nevére irt költeménye. Bálint szivében ezen találkozás alkalmával kigyul a régi szerelem, mely ki nem alszik többé életében, mely reménytelen szerelem végig kiséri őt borongós hangu költészetén, a mely csak néha-néha jókedvü, pajzán.

Bálint 1875-ig marad Egerben. Hogy miért hagyja ott olyan hirtelen a neki nagyon kedves környezetet, nem tudni. Lehet, hogy Anna visszautasitja, vagy mint Erdélyi Pál sejti, a becsvágy viszi el; Anna előtt ki akar emelkedni, hogy szerelmét megnyerje, csodadolgokat vitt véghez ő már akkor is, mikor Egerben egy izben tizenegy győzelmes bajt vivott a leghiresebb török bajnokokkal. Ungnád már korosabb ember volt s

igy Bálint azt remélte, hogy Annát egyszer még a magáénak vallhatja. Egerből tehát „jó ruhás vitézekkel, nem köhögős vénekkel“ utra kel Erdélybe egy kis vértpezsditő kalandra. Akkoriban történt, hogy a kassai főparancsnok a Báthory ellen Miksa érdekében készülődő Békés Gáspár számára a végházak vitézei között hadat toborozott. Bálint is 200 arany dijért Békés Gáspár seregéhez állt. Vállalkozása azonban nem sikerül, mert Erdély határán Korniss Gáspár huszti kapitány széjjelveri csapatát, ő maga is megsebesül és a Báthory segitségére jövő Hagymásy Kristóf által el lesz fogva és Báthory fejedelem udvarába kerül. Báthory apjára való tekintetből, a kihez régi barátság füzi, megkegyelmez neki. Időközben megtudja Murád szultán, hogy Balassa Bálint fogságban van, mire azt követeli Báthorytól, hogy őt adja ki neki és küldje meg Konstantinápolyba. Boszut akart állani azon sok vereségért, melyet János atyjától elszenvedtek a török hadak. De Báthory ezt nem teszi meg, hanem addig huzzahalasztja a dolgot, a mig 1576-ban lengyel királlyá megválasztatván, Bálint is kimegyen vele Lengyelországba. Bálintnak eléggé jó dolga lehetett fogságának ideje alatt. Előbb Huszton volt elzárva Hagymássy felügyelete alatt, kinek feleségéhez, Krisztinához, több költeményt ir. Majd Gyulafehérvárra kerül, a hol szabadon járt-kelt, s ugylátszik itt is több szerelmi kalanddal édesiti meg rabságának keserveit. Előbb Bebek Judit gyujtja szerelemre „beteges lelkét“, ki után Csáky Bor-

bála, Tholdy Mihályné, majd Marghay Kata, Zsuzsanna udvarhölgyek igézik meg és teszik reá nézve feledhetetlenné Erdélyt.

Mig Bálint Lengyelországban van Báthory krakkói udvarában, addig édesatyja, nem tudva semmit a történtekről, könyörgő levelet ir a szultánnak, kegyelmet kérve Bálint fia számára. De ezáltal egész életének nagy és hüséges áldozatával szerzett jó hirnevét elrontja az uralkodó előtt. Ezen körülmények nagyon megtörik, s csak az 1577 április végén Liptó-Uj-Várt bekövetkezett halála, szakit véget további szenvedéseinek. Végrendeletében családját és vagyona felét András unokaöccsére, Imre testvére fiára bizza, másik felét pedig Bálint és Ferenc fiaira testálja. De ezen tettével — igaz önkéntelenül — elveti magvát azon bajoknak, a melyek Bálint, András és öcscse Ferenc között azután olyan sűrün előfordultak. Farkas és László testvérei ifjan haltak el.

Bálint megtudja édesatyja halálát, sietve indul Liptó-Uj-Várra, gyászba borult édesanyja vigasztalására. Itt azonban általános bizalmatlanság és sugdosó gyanakodás fogadta. De ő levonja belőle a következményeket s mindenekelőtt a gyanu eloszlatásán fáradozik, mert ő, ki a lengyel király udvarában élt, már e miatt is gyanusnak látszott. Szálka volt Rudolf király, de magának a sultánnak szemében is. Igy tehát még 1577. nyarán Bécsbe megyen, atyját tisztázza azon hütlenség vádja alól, mely ő reá a sultánhoz intézett könyörgő levél miatt nehezedett, de maga

is hűségi esküt tesz le a király kezébe, mire ez hűséges szolgájának fiát, kegyelmébe visszafogadja. 1577-ben Liptó-Uj-Vár és uradalmainak urává teszi és 1578-ban Egerbe 50 lovas kapitányává kinevezi.

1578-ban András, Bálint és Ferenccel a birtokon osztozkodni akar, de a tervezett osztozkodást Ferenc ellenzi. A viszálykodás végeredménye az, hogy Bálint, Ferenc és András, Balogh Gergely protonotárius előtt a pozsonyi dietán egymás között kiegyeznek.* Vagyoni viszonyai ez időtájt nagyon ziláltak lehettek, mert épp ezek miatt András unokaöccse meg akarja házasitani Krusith Ilonát, Lykava várának befolyásos és gazdag urának leányát akarja vele összeboronálni, hogy igy az ujabb előkelő rokonság révén, saját érdekeit is előmozditsa. Bálint találkozott is a leánynyal és egy verset is ir nevére,** melyben dicsőiti a leány szépségét, de panaszkodik hidegségéről. Ilonát azonban nem hatja meg a poetikai könyörgés, s igy bár négy évig tart az ismeretség, mi sem lesz a frigyből. Időközben korlátlan szenvedélye tombol kedvére, s nem ritkán nyers az ő haragja, a mint nyers az egész kor. Tiszttartóját Szkárossy Györgyöt, azért mert nem számol el a rábizott javakról, Pozsonyban megkorbácsolja, a mi miatt egy hatalmaskodási pör szakad a nyakába. A XVI. század főnemese ur volt a maga birtokán, mértéktelen az ételben, italban, hirtelen

* Palugyay család levéltára.
** Szilády XXIII.

a fellobbanásban, nem csoda, ha egyik baj követte a másikat. Osztálypereket folytat, a kamara elé idézik, hatalmaskodással vádolják; vig cimborákkal ostoba kalandokba keveredik.

Lovaskapitánnyá való kineveztetése 1578-ban Egerbe szólitja. Itt ujra találkozik imádott első „kegyes"-ével, de csak egy néhány hónapig tart a boldogság. Ezen időben 1400 frtnyi kölcsönt vesz fel Annától. Ungnádot 1578-ban Horvátország bánjává nevezik ki, a hová feleségével együtt el is utazik.

Ugyanezen év telén Bálintot nagy csapás sujtja, édesanyja megszünik élni. Ha nem hal még meg, talán Bálint sem téved a romlás utjára. Balassáné haláláról Bornemissza ezeket jegyezte fel: „Ezek mellett az Ő kegyelme nénje is, Balassi János uramné, az nemes Sulyok Anna asszony, csudálatos ajtatos vala az Istennek igéjének tanulásába, ki immár nyugszik azokba és él az Ur Istenben és az ő szent Fiába, a Jézus Chrisztusba, kitül szemtől szembe hall és tanul immár véghetetlen örvendetes jókat". — Ezen időtájt a Balassa fiuk könnyelmüségük miatt sok rövidséget szenvednek az öröklött és ősi vagyonban. Bálint az osztálypörökben minduntalan a kamara előtt áll. Osztozkodásra is kerül a sor, András ravaszul azon van, hogy minél többet markolhasson el a könnyen gondolkozó Balassa fiuk elől. Bálint Uj-Várhoz és Hibbéhez ragaszkodik, mert itt nyugszik édesapja, gyermekéveit is itt töltötte el. 1582-ben kimondatott az itélet

— melynek végrehajtásával Vizkelety protonotárius bizatott meg — hogy Uj-Vár fele része Andrást illeti, mely részt András le is foglal.

Ezek után ismét Egerben látjuk őt. Négy évet tölt ottan mint lovaskapitány. Ezen négy év alatt 1578—82 junius hó 20-ig, miközben tartós volt a béke a végvárakban, egy botrányos kalandja van Harrach Anna a kassai Nogarolli alias Zamarja Ferdinánd feleségével.

1582-ben elhagyja Egert, s Bécsben, Trencsénben és északnyugati megyékben kóborol, miközben felkeresi unokaöccsét Balassa Lászlót; majd Vágbesztercén egyezkedik; majd meg Ferenc öccsével zördül össze osztályegyezségük miatt. — Meggondolatlan pazarlása adósságba veri. Anyagi zavarokkal küzdve, barátai unszolására kisvárdai Várday Mihály özvegyét, Dobó Krisztinát unokanövérét veszi el. Nem annyira szive vonzalmát követi e házasságnál, mint inkább anyagi érdekeit tartja szem előtt, Krisztinának u. i. nagy birtokai voltak.

1784. decemberében kemény hideg télben indul el 15 szolgája kiséretében Sárospatakra, hogy ezt a menyasszonnyal együtt magának megszerezze. Krisztináé volt a sárospataki vár egy része, melyet azonban Dobó Ferenc, Krisztina bátyja foglalt le magának.

Miksa császár Sárospatak várát és hozzátartozékait 1573. okt. 13-án Dobó István és Jakab örököseinek 100.000 rénesen v. i. 80.000 magyar frton inscribáltatta. Dobó István örökösei, neje

lekcsei Sulyok Sára és két gyermeke: Ferenc — akkor barsi főispán — és Krisztina voltak; az utóbbinak pedig neje, Balassa Fruzinától született egyetlen fia, Jakab volt.

Karácsony első ünnepén történt, hogy a szertartások befejeztével, Bálint Krisztinát kézen fogva, Balassa András udvari papja által összeadatta magát. Ezek után felhivja a vár őrségét, hogy neki, mint mostantól fogva a vár urának, hüséget esküdjenek. Az őrség egyik része ezt meg is teszi, de a másik része fellázad, kardot fog, ugy, hogy Bálint csak nagy üggyel-bajjal szabadul ki nejével a várból.

Hidegvére nem hagyja el, Szikszóra érve, ott tartják meg a lakodalmat. De ezen tette nagy pört zudit a nyakába. Dobó Ferenc erőszakos birtokháborgatás (violentia) miatt bepörli Bálintot s egyuttal házassága érvényességét is támadják. Az egyházi és világi törvények értelmében u. i. unokatestvérek között dispensátio nélkül érvénytelen a házasság; lehet, hogy Bálint kért dispensátiót, tény annyi, hogy ezt be nem várta. De az is baj volt, hogy lopva, tiltott időszakban kötötte meg a frigyet. Ugyanakkor Balassa Ferenc és Andrással van pöre. Ferenccel kiegyezkednek, de András unokabátyja Véglesz és Liptó-Uj-Várt is el akarja tőle venni. Dobó Ferenc a legcsunyább rágalmak özönét boritja rá, nincs tekintettel még Krisztina növérére sem, csak az a cél lebeg szemei előtt, hogy az összes Dobó és Balassa vagyon ura — tulajdonosa ő lehessen.

Bálint a zólyomi várban lesi ügyeinek jobbra fordulását, ezután 1585 nyarán sorba járja ismerőseit, segitséget és szeretetet keresve. Ugyanezen év őszén fia születik, kit az öreg Balassáról Jánosnak nevez el, de ellenségei csakhogy romlásba döndsék, azt hiresztelik, hogy a fiut mohamedanismusban nevelteti és Musztafának nevezte el. — Két évig él Krisztinával, de ezen idő alatt neje mindjobban elhidegül tőle. Végre Bálint, hogy a sok üldöztetés elől megmeneküljön, 1586. aug. 24-én előbb a szepesi, majd az esztergomi székesegyházban leteszi a kath. hitvallást. János fiát akarja mindenekelőtt vagyonilag biztositani, de Kuthassy György esztergomi vikárius itéletet hoz, mely szerint a kis János törvénytelen származásánál fogva, apja és anyja javaiban a magyar törvények értelmében még akkor sem részesülhetne, ha a pápa Bálint házasságát utólag érvényesiti is. Erre Krisztina elhagyja Bálintot. A megindult válópör a magyar ügyeket vezető Ernő főherceg elé kerül, a ki őket elválasztja, ugy, hogy mindketten uj házasságot köthetnek.

Bálint hütlenségi pörét az 1587. nov. pozsonyi dietán kellett volna tárgyalni, de nem tárgyalták. 1594-ben lett tárgyalva Bálint és Krisztina örököseivel.

Losonczy Anna Ungnádné 1587-ben kerül özvegységre, Bálint kapva kap az alkalmon, hogy régi „kegyes"-ét most tegye nejévé, azonban Anna elfordul tőle s Forgách Zsigmondhoz megy nőül. Ezen időből valók Bálint szerelmi lyrájának gyön-

gyei. A kikosarazás és a még 1582-ből való ítélet, Bálint vérét nem hagyják nyugodni, s ekkor már csak $^1/_4$ rész birtokosa lévén Uj-Várnak, András mint felerész birtokos elleni haragja megtorlásra ingerelte őt, s feltett szándékának érvényt is szerzett azáltal, hogy András provisorát 1588-ban Uj-Várból erőszakkal kiüzte, s András felerészét javadalmaival együtt elfoglalta. Segitette ezen erőszakos eljárásban Ferenc fivére. Ezen ügyben Liptómegyéhez 1589. aug. 25-én királyi parancs érkezik, mely szerint Bálint hatalmaskodása következtében, Andrásnak Uj-Várt okozott kárát, Bálint megtériteni tartozik.*

Bálint szivében égő sebével, ujra bujdosásnak indul. Megfogadja, hogy négy évig nem látja hazáját; maga irja ezt meg egyik levelében, hogy azért fog bujdosni, mert Anna nem akart hozzá menni feleségül. 1589. september 10—17 között, titkon lóra ül Liptó-Uj-Várt, s egy ideig a Kriván völgyeit és havasait kóborolja be, s onnan Krakkóba és a galíciai kamenic-vári birtokába költözik. Ferenc öccse, a kivel megbékült, bort szállit neki Krakkóba.

Ágyarkodó rokonai azonban még most sem hagyják békén, pörlik, hogy még kis fiának se maradjon valami. Sőt maga Losonczy Anna is pör utján keresi a kölcsönadott 1400 forintját.

Krakkóban és Kamenice-várában inkább irodalommal foglalkozik, itt irta meg Coelia dalait, itt forditja Campianus Tiz okait. Nyugtalan

* Századok XVI. 732.

vére azonban nem hagyja békén, s midőn hirét veszi annak, hogy a török az 1590-ben 8 évre szóló békekötés dacára is, kivált a végvárak táján támad, haza jön, hogy hazájáért megint harcoljon. 1592-ben Balassa Bálint és Ferenc Liptó-Uj-Várat javaival együtt el akarják adni, de ezen szándékukban megakadályozza őket Balassa Zsigmond és Imre.

1593-ban a Pálffy és Illésházy vezérlete alatt harcoló seregben látjuk. Divény visszafoglalása az ő vitézségének eredménye, majd Kékkőt foglalja el; Somoskőből, Losonczyék várából és Fülekről is ő veri el a törököt. De bár vitézül harcol, érdemeit nem ismerik el, nem akarnak tudni a harcosról és költőről, a mit annyira szivére vesz, hogy ujonnan itt hagyja az országot és Krakkóba megyen vigasztalódni.

1594-ben ismét haza jön és az Esztergom körül egybegyült 55000-nyi magyar sereghez csatlakozik. Ferenc öccse is, a ki már 1591. óta tokaji kapitány volt, ott harcol az északkeleti seregben. Előbb Ferenc sebesült meg a kassai ütközetben. Bálint 1594 május 19-én kapott halálos sebet Esztergom alatt és pedig Istvánffy szerint az ágyékán, Dobokay Sándor jezsuita szerint pedig egy ágyugolyó mindkét lábát vitte el, s az amputálás után fellépő sebláz ölte meg május 28-án.

Hibbére hozták, a hol a templomban eltemették. Ugyanoda temették el nemsokára rá Ferencet is.*

---

* *Források:* Endrődy S.: Balassa Bálint; Dr. Bán Aladár: Balassi Bálint; Philologiai Közlöny XX. évf.; Századok VIII. évf.

Chronologiai adatok Balassa Bálint korából.

1577. Poruczky György tilalmazza Bukovy alias Lehoczky Andrást királylehotai külső porcióinak eladásától, Balassa Bálint ellenmondásával (Liptómegye levéltára, Protoc. protest. VII. fasc. 31. sz.)

1578. Felhivó parancs Bálint kérésére Szkárosi Györgyhöz, hogy a kamenicai vár jövedelmeivel számoljon el. (Garam szt. benedeki konv. lt. Prot. E. pag. 317 és fasc. 127. pos. 10.)

1578. Balassa Bálint részére Szkárosi György pörbe idéztetik Garamsztben. (Conv. lt. Pr. E. 349.)

1578. Tanuvallatás Balassa Bálint ellen Szkárosi György megveretése és szabad utlevél ellenére történt bebörtönözése tárgyában. (U. o. pag. 351.)

1578. Szent-Iványi János, Zsigmond és István perli Balassa Bálintot 12 juh elhajtása miatt. (Liptómegye ltára lib. process. fasc. IV. Nro. 20.)

1578. Király-lehotai Lehoczky Lénárd perli Balassa Bálintot és Cservenka Hricz és András nevü juhászait, hogy Lehoczky János királylehotai mezejét lelegeltették. (U. o. IV. 8.)

1578. Lehoczky Lukács leánya Jusztina, Liptóvármegye előtt protestál Balassa Bálint ellen, hogy királylehotai porcióját elfoglalta. (U. o. VII. 47.)

1578. Dedinszky Jakab, Lehoczky János, Menyhért, András és László pörlik Balassa Bálintot és Ferencet, hogy a királylehotai Velka lúka rétet elfoglalták. (U. o. IV. 11.)

1578. jul. 21. A bécsi udvari kamara utasitja a körmöci kamaragrófot és Strasser Farkas csász. jövedelmi beszedőt, hogy azon 300 frtot, mely Liptó-Uj-Vár gondozásáért 1554-ben Balassa Jánosnak lett biztositva, most Balassa Bálintnak fizesse ki a szokott módon. (Pozsonyi kam. iratai III. sorozat 37. csomó.) — Balassa ettől kezdve pontosan, sőt kelleténél korábban is minden évben jelentkezett a 300 frtért, melyeket a körmöci kamara perpatvar nélkül ki is fizetett mindig. Balassa Bálint első nyugtája német nyelven 1578. aug. 5-én van kiállitva. Az 1582. junius hó 30-án kiállitott nyugtán Balassa igy irja magát alá: „Rom. Kay. M. Inhaber der Herrschafft Neuheisel in der Libtau und Haubtman über die 50 Pferd auf Erlau". Az 1586. april 30-án kiállitott nyugtán pedig: „Pfandtinhaber der Herschaft Neuheisel". Az utolsó 1594. jan. 21-iki nyugtán mint „Herr auff Neuhesell" veszi fel a pénzt.* Igy tehát Uj-Várt valamikor Neuheisel-nek hivták.

* Irodalomtört. közlem. VI. 430.

1579. Balassa Bálint tilalmazza Liptómegye előtt a királylehotai Lehoczky családot az uj-vári várhoz tartozó erdőkben való vadászatról. (Liptó vm. lt. Protoc. protest. fasc. VII. Nro 49.)

1579. Potturnyai András és Károly protestálnak Balassa Bálint és Ferenc ellen a vavrisói határhoz tartozó Hresoroveg nevü terület erőszakos elfoglalása miatt. (U. o. VII. 64.)

1579. Szent-Iványi Kristóf és János perlik Bálintot és Ferencet, hogy illanói és dovallói jobbágyaikkal Szent-Ivány és Német-Poruba területére betörtek és ott Juvorovich nevü földrészt elpusztitottak. (U. o. III. 50.)

1579. március hó 13-án az alsó-ausztriai kamara levelet ir Balassa Bálintnak, a melyben felszólitja, hogy Liptó-Uj-Várat javitsa „... dass der hölzeren Schrott, welcher das Schloss inhalber des Wassergraben umfecht gar baufällig und zum Theil ganz eingefallen, also dass die Besserung nicht wohl umgangen werden mag .....“ 3300 forint lesz kiutalványozva a sáncok és egyéb helyreállitások fedezésére. (Ered. Pozsonyi kam. iratai III. sor 37. csomó. 1588. évi kötegben.)

1580. A Szent-Iványi család perli Balassa Bálintot és Ferencet, hogy a Szent-Iványhoz tartozó Javorove Vady nevü havast elfoglalták. (Liptó vm. lt. lib. process. fasc. V. Nro 10.)

1580. máj. 26. Balassa Bálint német levélben emlékezteti az udvari kamarát, hogy még néhai atyja és Schwete Janszki nemes ember közt a Liptó-Uj-Várhoz tartozó fák (Holz) miatt viszály

támadt, s noha az ügy megvizsgálására bizottság lett kirendelve, ezen dologban eddig nem történt semmi. Most ujabban Schwete Janszky még többet követel magának az ő felségéhez tartozó erdőkből s emiatt az erőszakoskodástól sem irtózik. Bizottságot kér kiküldeni. (Pozsonyi kam. iratai III. 37. csomó.)

1580. okt. 7. A besztercebányai kamarai Verwalter jelenti az alsó-ausztriai kamarának, hogy jun. 8-iki parancsára az Uj-Vári uradalom és Lehoczky nevü nemes közt bizonyos erdők és legelők miatt folyó határvillongás megvizsgálásával Klokhers Ábrahám, Guett Kristóf, Slatinsky György és Wasserprot Stenczel kincstári hivatalnokokat megbizván, ezek aug. 15-én azt jelentették, hogy Pándi Zsigmond uj-vári várnagy s többek jelenlétében Lehoczkyt felszólitották, hogy birtokigényeit igazoló okmányait mutassa meg. Lehoczky erre káptalani átiratban felmutatott egy privilégiumot, mely szerint néhai Ferdinánd király Király-Lehota falut, örökös joggal neki adományozza. Az adománylevélben csupán a falu lesz emlitve, erdőről, legelőről abban szó sincsen. — Mégis Lehoczky azt a területet, a hol a Swarin vize a Vágba ömlik, egészen annak eredetéig, továbbá a Maluzsina viznek eredetétől, a Woyza vizbe ömléséig, s a Woyza viznek a Vágba ömléséig terjedő, mintegy 4—6 jó mértföldet tevő területet magának követeli, s minthogy ettől elállani nem akart, a dolog megegyezés nélkül abba maradt. A bizottság nézete az, hogy ez a

terület jóval nagyobb, mintsem a mennyihez valamely adomány alapján Lehoczky a házi szükségletéhez épület- és tüzifára igényt tarthatna; de Lehoczky még kereskedni akar vele, a minthogy az ott készitett deszkákkal a városokban kereskedik is. Ezt azonban az Uj-Vári uradalom s különösen a bányamüvelés megrontása nélkül megengedni nem lehet. Minthogy mégis Lehoczky panaszának némi alapja van, hogy t. i. falujához tartozó csekély és különben is terméketlen szántóföldeken folytatott mezei gazdálkodásból meg nem élhet, azt javasolja a bizottság, hogy a falu határából egy mértföldnyi területet ki kellene Lehoczkynak hasitani azzal a kikötéssel, hogy a további határháboritással hagyjon föl.

Ezen jelentésre a kamara okt. 15-én azt irta, hogy Lehoczky mutassa be a donátionális levelet eredetiben, vagy hiteles másolatban (Pozs. kam. ir. III. sor, 37. csomó.)

1584. aug. 29. A m. kamara válaszol ő fenségének, hogy nem praejudicál a fiscusnak és ő felségének, ha az uj-vári puszta (deserta) vár Balassa András, Bálint és Ferenc között fel lesz osztva. (Exped. Cam.)

1584. sept. 3. Válasz ő felségéhez a Balassa testvérek által az uj-vári jobbágyok elnyomása tárgyában tett vizsgálatról. A kamara ugy tapasztalta, hogy a jobbágyok a multban és most csakugyan sanyargattatnak. Az uj inscriptiós levél nincs a kamaránál, s igy nem tudja, hogy annak értelme szerint a törvénytelen behajtások levon-

hatók-e az inscriptionális összegből? Hogy megszabaduljanak a jobbágyok, ő felsége adja vissza az inscriptionális összeget s váltsa vissza a várat. (A kamara fogalmazó munka naplójából.)

1585. jan. 25. Ernő fhg. a pozsonyi kamarát fölszólitja, hogy e miatt, hogy „nőül vévén Várday Mihálynét, Sárospatak várába vette magát, a kapukat őrző néhány gyalogos katonát a hidról elzavarta, a tisztektől a várkulcsokat magának követelte s a várat hatalmosul elfoglalni törekedett . . ." „ezen violentiáért miként kellene eljárni Balassa ellen?" (Ben. resol. ad cam. Poson 1585 fol. 186.)

1585. jan. 26. Dobó Ferenc arra kéri Ernő fhget, hogy az özv. Várdaynéval vérfertőző házasságot kötött Balassa Bálint javai neki adományoztassanak. (U. o. 1585 fol. 186.)

1585. máj. 11. Ernő fhg ismételten megparancsolja Dobó Ferencnek, hogy növére Krisztina — Balassa Bálintné — sárospataki birtokrészét adja vissza, s elfogott szolgáit bocsássa szabadon. (Orsz. Levéltár Neo reg. act. fasc. 812 Nro 45.)*

1586. Balassa Bálint az Illésházy István liptói főispántól és nejétől Pálffy Katától kölcsön vett 200 arany és 1200 frt fejében Vrbiczei birtokrészét az ottani dülőjével együtt leköti. (Esztergomi kpt. Prot. sub NB. 30.)

1586. Balassa Bálint az Illésházy Istvántól kölcsön vett 400 frt fejében leköti plostini birtokrészét. (U. o. 31.)**

---

* Irodalomtört. közlem. X. évf. II. füzet.
** Irodalomtört. közlem. X. évf. III. füzet.

1587. A királylehotai Lehoczkyak protestálnak Balassa Bálint és Ferenc ellen a királylehotai erdejükből 500 szélfának erőszakos elszállittatása miatt. (Liptómegye ltára Protoc. protest. fasc. IX. Nro 54.)

1587. febr. 12. Az udvari kamara tudatja a pozsonyi kamarával, hogy egy ajánlkozó a Balassáknak inscribált Uj-Várra még 10.000 frtot kész ráfizetni. Adjon a kamara a vár állapotáról, jövedelméről felvilágositást, arról pedig véleményt, hogy mennyit lehet fölülfizetés cimén és mennyit örök áron kérni. (Ben. resol. 1587 fol. 30.)

1587. febr. 14. A bécsi kamara 1587 febr. 12-iki tudakozására azt válaszolja a pozsonyi kamara, hogy az uj-vári dologról csak annyit tud, hogy Liptó-Uj-Vár 1554. május 20-án inscribáltatott Balassa Jánosnak 13.500 frtba. — Ugy hallja, de biztosan nem tudja, . . . hogy ez később nem változott. . . . Inkább náluk hagyandó a vár. (Exp. cam.)

1587. febr. 17. A bécsi udv. kamara véleményezés végett megküldi a pozsonyi kamarának Balassa Bálint és András kérvényét, melyekben Uj-Vár felett egymás közt folyó per birói elintézését kéri. (Ben. resol. ad cam. Poson. 1587. fasc. 37.)

1587. ápr. 29. Minthogy a királynak, a főhercegnek és az udv. kamarának ismételten, biztos forrásból tudomására jutott, hogy Balassa Bálint és Ferenc uj-vári jobbágyaikon hallatlan kegyetlenséggel dühöngenek, holmijaikat elraga-

dozzák, táplálékaiktól megfosztják, ugy, hogy hajlékaikat szökve elhagyván, családjukkal egyetemben, éhen kell elveszniök, s még annyira elrettegtetik a szerencsétleneket, hogy életük veszedelme nélkül panaszkodni sem mernek, az udvari kamara kérdést tesz a pozsonyinál, vajjon a Thurzó György és Illésházy István közt Árva és Lykava határa között fenforgó perpatvar eligazitásával megbizott bizottság nem vizsgálhatná-e meg ezen panaszokat, s nem adhatna-e tanácsot, miképen kellene ennek véget vetni. (Benig. resol. 1587. fol. 86.)

1587. máj. 4. A pozsonyi kamara az udvari kamarához. A zsarnokságnak, melyet vád szerint Balassa Bálint és Ferenc az uj-vári jobbágyokon elkövetnek, megvizsgálására jobb módot nem lát, mint ha a likavai vár összeirására kiküldendő bizottság megbizatik, hogy titokban, ügyesen tudakozódjék Balassáék kegyetlenkedéseiről; de titokban, mert másképen célt nem érnek, mert a földesurak megfélemlitik a jobbágyokat, s azok nem mernek igazat vallani. A mit a Balassáék kicsikarnak a jobbágyoktól, azt a vár visszavételekor az inscriptionális összegből ki lehet fogni. (Exped. cam.)

1587. jun. 25. A pozsonyi kamara megküldi az udvari kamarának, a megejtett vizsgálatról szóló jegyzőkönyvet. (Pozs. kam. irat. III. sorozat 40. csomó.)

1587. sept. 3. A kamara Ernő főherceghez. Megértettük a bizottság jelentéséből Balassa Bá-

lint és Ferenc kegyetlenkedéseit az uj-vári jobbágyokon, melyekről eddig is sokat hallottunk. Hogy a szegény nép ezen crudelis uralomtól megszabaduljon, nincs más mód, mint a várat visszaváltani Balassáéktól. S mint hogy az van az inscriptionális levélben, hogy tartoznak szépen bánni a jobbágyokkal, azokat a rendes adózásnál és szolgálmánynál többre nem eröltethetik, ennélfogva ha tették: a jobbágyság kára az inscriptionális összegből levonható és megtérithető. A visszaváltás okául is mondható, hogy Balassáék nem teljesitették az inscriptionális levélben foglalt kötelességüket. (Exped. cam.)

1588. Balassa Bálint tiltakozik Pongrác László ellen az ő liptószentmiklósi jobbágyának Huszthy Pálnak háza elfoglalása miatt. (Liptó vm. ltára. Protoc. protest. fasc. X. Nro 22.)

1588. Balassa András Liptó vármegye utján meginti Bálintot, hogy erőszakkal elfoglalt uj-vári részét adja ki. (U. o. Protoc. praemon. f. 1 No 47.)

1588. jan. 23. Balassa Bálint egy latin levélben kéri Ernő főherceget, hogy az Uj-Vár erőditésére forditott költségeit szakértőkkel becsültesse meg. (Eredetiben a pozs. kam. iratai III. sor. 37. csomó.) Ezen levélben Balassa Bálint Uj-Várt Wywar-nak irja.

1588. ápr. 21. Ernő főherceg megküldi a pozsonyi kamarának Illésházy levelét, melyben utalva arra, hogy a Balassák között folyó viszály miatt Uj-Vár egészen elpusztul, kéri, hogy azt magához válthassa. (Ben. resol. 1588. fol. 92.)

1588. jul. 12. Kloekher Ábrahám és Agerle György jelentik a besztercebányai rézkereskedelem Verwalter-jének Gienger Márkus urnak, hogy az alsó-ausztriai kamara jan. 26-iki parancsára, Balassa Bálint kérésére, a Balassa János örökösei által Uj-Várban teljesitett épitkezéseket Boscheni András kőmüves, Pirkher Gáspár és Mülner György ácsokkal fölmérte és megbecsülte s ugy találták, hogy Balassáék 618 öl várfalat (Ringsmauer) épitettek 1328 frt 70 fillér értékben, de még 273 öl kiépitetlen. — A költségekből a kő, homok, napszám fejében eső 494 frtot nem a sajátjokból fizették, hanem robotban csináltatták. Azonkivül csináltattak egy 75 öles istállót, 18 öles pincét, egy 15 öles és egy másik $10^1/_2$ öles szobát 207 frt $37^1/_2$ f. értékben, s egyéb apróbb átalakitásokat 103 frt értékben. Az épitkezések nem mindenben felelnek meg a kivánalmaknak, különösen a várfalak nem a kellő vastagságuak, s az anyag sem a legjobb. Mindezek alapján Gienger azt javasolja az alsó-asztriai kamarának, hogy mig Balassáék az elvállalt épitkezésnek kellőleg és teljesen eleget nem tesznek, az épitkezési költségek iránti elszámolás velük függőben hagyandó. (Eredetiben a pozs. kam. iratai III. 37.)

1588. jul. 21. Ernő főherceg a pozsonyi kamarának megküldi Balassa Bálint és Ferenc levelét, melyben magukat az uj-vári jobbágyok törvénytelen zaklatása miatt emelt vádaktól védelmezik és kérik, hogy egyetlen lakóhelyükből ne zárassanak ki. A főherceg jónak látja, ha ezen

úgy megvízsgálására bizottság fog kiküldetni. (Ben. resol. 1588. fol. 171.)

1588. aug. 19. Balassa András emlékezteti a királyt azon ajánlatára, hogy ő kész Végles várának birtokában lévő $^2/_3$ részét átengedni, ha a rajta lévő 10.600 frt inscriptionális összeg átruháztatik az ujvári vár azon részére, melyet unokaöccse Balassa Ferenc bir, s ilyen módon az egész Uj-Várat egyedül birná, a melynek $^3/_4$ része már is az övé. (Pozs. kam. iratai III. 37.)

1588. nov. 2. Átruházási egyezség Ernő főherceg és Balassa András közt Végles és Uj-Vár várak felől. 1. Minthogy a 21.726 magyar forint $7^1/_2$ denár inscript. összegből, mely Véglest terhelte, a Zay Lászlót illető $^1/_3$ rész visszaváltása 7242 frt $2^1/_2$ denár a király által ki lett fizetve, s igy az $^1/_3$ a királyra visszaszállt, még fenmaradt a 14.484 frt 5 d.-ból 10.600 frt, ez mint a Balassáé Véglesről Uj-Várra iratik. 2. A még fenmaradó 3884 frt 5 d., ha Balassa és örökösei kifizetik, szintén Uj-Várra iratik be. 3. Végles teljesen felszabadul. 4. A király Uj-Várat, mely egykor Balassa Jánosnak volt inscribálva 16.500 frton élte fogytáig, halála után pedig örököseinek 12 évre (a mi a jövő évben lejár), Balassa Andrásnak fogja inscribálni, de köteles egy éven belül az inscribált 16.500 frtot Balassa Bálintnak és Ferencnek kifizetni. 5. A 16. 500 frton felül köteles Balassa András a királynak mindjárt 4000 frtot fizetni. 6. Be lesz iktatva, s meg is kapja a kifizetett 16.500 r. frtról 4000 magy. frtról, 10.600

tallérról és 3884 tal. 5 d.-ról szóló inscript. levelet. 7. Balassa András kötelezni fogja magát, hogy az arany és ezüst müveléshez szükséges erdőket gondozni fogja. 8. A király 8 havi felmondás mellett a várat visszaválthatja. (Eredetiben Pozs. kam. iratai III. 37.)

1588. nov. 23. Balassa András irja Ernő főhercegnek, hogy megértette, hogy Uj-Várat milyen feltételek mellett kaphatja meg. A 8 pont közül 4 alig elviselhető, mert az, hogy 16.500 frton felül mindjárt 4000 frtot fizessen, az erdőket engedje át a bánya müvelésnek, s hogy a király bármikor visszaválthatja a várat, neki nem tetszik .... Az erdők használatáról nem disputál, jóllehet a várnak ez a jövedelme. Kéri azonban, hogy a vár legalább 15 évig hagyassék meg birtokában .... Kéri továbbá, hogy a vár fentartására eddig utalványozott 300 frt neki is folyósittassék évente. (Pozs. kam. iratai III. 37.)

1588. dec. 23. Ernő főherceg értesiti Balassa Andrást, hogy Uj-Vár transactiója iránt az okmány már ki van állitva. Tartsa magát annak pontjaihoz, s nevezetesen a 4000 frtot fizesse ki mielőbb. Unokafivérei akadékoskodó törekvéseitől ne féljen semmit, mert abban, a mit a király engedélyezett, minden hatalmával meg fogja oltalmazni. Bálintot és Ferencet ki fogja helyezni a várból. (Ered. fogalm. u. o. III. 37.)

Prága, 1589. márc. 1. Rudolf király diplomája. Balassa Bálint és Ferenc által birt Uj-Vár tőlük elvétetik és Balassa András nógrádi főis-

pánnak lesz inscribálva. Az ismert föltételek mellett. (Pozs. kam. iratai III. 37.)

1589. márc. 24-én Balassa Bálint és Ferenc Uj-Vár ügyében egy propositiót nyujtanak be Ernő főherceghez. (Ben. res. 1589. fol. 66.)

1589. máj. 22. Ernő főherceg véleményt kiván a kamarától Balassa Bálint és Ferenc kérvénye tárgyában, melyben magukat Uj-Várban megtartatni kérik, s bizonyos föltételek mellett, az iscriptiót növelni hajlandók. (U. o. 1589. fol. 116.)

A kamara válaszol ezen levélre 1589. jun. 2-án, de nem érdemlegesen. (Exped. cam.)

1589. jun. 21. irja Ernő főherceg, hogy ő felsége akarata, hogy a vár a mostani birtokosok kezéből kivétessék.

1589. jun. 23. válaszolja a pozs. kamara; hogy előleges figyelmeztetés nélkül, a várat Bálinttól és Ferenctől nem lehet elvenni. (Exped. cam.)

1589. szept. 18. Ernő főherceg a kamarának kézbesités végett megküldi Balassa Ferenchez intézett azon parancsát, hogy a plostyini birtokrészt, melyet Uj-Vártól elszakitva, Pándy Zsigmondnak elidegenitett, azonnal csatolja visszaa várhoz. (Ben. resol. 1589. fol. 235.)

1589. nov. 8. Kielman levelet ir Ernő főhercegnek, hogy Balassa Ferenc Rákócy ajánlólevelével fölkereste őt Kassán s megkérte, járjon közbe, hogy miután Uj-Várnak fölmondása olyan későn és olyan hirtelen történt, hogy ő ottani ügyeit akkorára ott rendezni nem tudja, engedtessék meg, hogy a telet még ott tölthesse.....

Kielman melegen ajánlja e kérést, mert „dieser Balassy gegen seinen Feind ein tapferer, redlicher ritterlich Mann ist, der sein Redlichkeit öfter als einmal bewiesen und anzeigt hat“.* (Eredetiben Pozs. kam. iratai III. 37.)

1591. február 21. Liptóvármegye jelenti főispánjának Illésházy Istvánnak, hogy mai napon Német-Lipcsén tartott közgyülésén, Szentmiklósi Pongrác Mihály alispán és Pruzsinszky Miklós szolgabiró azt jelentették, hogy midőn ők a megye parancsából, s a pozsonyi orsz. törvényszék által 1589. okt. 27-én hozott itélet alapján Balassa András nográdi főispán fölperest és Balassa Bálint és Ferenc alperesek ellen, folyó febr. 19-én Uj-Vár vára, Hibbe város, Verbice, Plosstyna, Illanova, Dowalov és Wyhodna falubeli porciókba be akarták iktatni, nagyszámu tanukkal Uj-Várra igyekezvén, a Biela vizén SzentPéter faluban, a vártól egy hajitásnyira átvezető hidnál Balassa Ferenc gazdatisztjei és nagyszámu jobbágyai utjokat állották.... Azután az alispán és szolgabiró megindultak, hogy a Bielán átvezető hidon Uj-Várra menjenek, de Attyay Péter, Nagy András, László deák provisor, s Balassa Ferenc igen sok jobbágyja fegyveres kézzel a hidat elállották, az azon való átkelést meg nem engedték, a merészkedőt halállal fenyegették. Midőn pedig a várból is kisütögették az ágyukat és puskákat, ugy, hogy a legnagyobb életveszedelemben forog-

* Irodalomtört. közl. IV. f.

tak: az alispán a jelenlevőket tanukul hívta fel, hogy a birtokbabevezetés nem rajta mult. (Pozs. kam. iratai III. 38.)

1591. márc. 5. Balassa Ferenc kéri a királyt, hogy „kegyeskedjék figed nagy nyomoruságomra való tekintetből megengedni, hogy Uj-Várat azért az összegért, melyért atyám inscriptióban birta, elzálogosithassam ....“ (Eredetiben Pozs. kam. iratai III. 38.)

1591. ápr. 22. Rudolf rendelete Balassa Bálinthoz és Ferenchez, melyben szigoruan megtiltja Uj-Vár eladását. (U. o. III. 38.)

1591. sept. 30. Szentmiklósi Pongrác Mihály alispán meghagyja Pruzsinszky Miklós szolgabirónak, hogy Balassa Ferenc és Bálint jobbágyait s két nemes emberüket Pivko Mihály és Mátyás verbicei lakosokat idézze meg törvénybe, minthogy ezek nem tudni mi okból, fegyveresen felsőkubinyi Kubiny György Konzka nevü havasi erdejére, az Oztredok patak és Male Lukovo viz között Damjánfalva határában törtek, onnan 200 fejős- és meddő juhot, két kancát elhajtottak, 42 friss hrudi nevü sajtot (caseos molles hrudy appellatos) és 3 kutyát elvittek, s azokat Balassa Bálint és Ferenc most is maguknál tartják, ugyszintén a nevezett erdőket is elfoglalták.

A tárgyalás Német-Lipcsében volt, de a vádlottak sem meg nem jelentek, sem nem képviseltették magukat, de azért a megyei szék elitélte őket és pedig: a két Balassát és két Pivkót egyenkint 3 márkában, 176 jobbágyukat szintén

egy-egy márkában, vagyis összesen 716 arany frtban. A végrehajtást azonban a megye nem tudta eszközölni. (N. R. A. 553. Nro 32.)

1592. jun. 8. Balassa Ferenc tokaji kapitány, s ugyanekkor perli Dobó Ferenc unokafivérét, hogy sem az annak idején neki kölcsönbe adott 12.000 frtot nem adja meg, sem a kölcsönét kamatképen megigért évi 1000 frt ára bort sem adja meg. (U. o. 813. Nro 9.)

1592. jun. 17. Balassa Bálint latin levélben bocsánatot kér Ernő főhercegtől az ellene használt gyalázó kifejezésekért.* (Litterae priv. 1592, 9.)

Ezek után Balassa Bálint és Ferenc folytonosan perelnek az 1592-ben elhalt Balassa András fiaival Zsigmonddal és Imrével. (Lásd Irodalomtört. közl. XI. évf. 4. f.)

1594. aug. 22. Paczóth András kérésére, hogy ne engedje a főherceg, hogy felesége elhunyt fivéreinek javaitól megfosztassék, azt a felvilágositást adja a főhercegnek a kamara, hogy Paczóth András Balassa Bálint és Ferenc növérét birja feleségül (első férje Bánffy János volt), kik közül Bálint Esztergom ostrománál globo trajectus interiit — golyó által találva halt meg, a másik az ország felső részeiben per tartaros trucidatus occubuit. Ezeknek voltak ősi és zálogos birtokaik. Ősi birtokaik: Kékkő, Dévény és Salgó. Inscribált birtokaik: Végles, és Uj-Várban lévő portiók. Ez utóbbiak iránt perben állottak Balassa András

* Irodalomtört. közl. IV. f.

fiaival, Zsigmonddal és Imrével s Uj-Vár visszaváltását ő felsége már elhatározta. (Exped. cam.)

Balassa Bálint és Ferenc halálával növéreik Mária, beöki Paczóth Andrásné és Anna, beöki Paczoth Ferencné (első férje Forgách Miklós volt) vették fel Balassa Zsigmonddal és Imrével a harcot Uj-Várért. Az Uj-Várhoz tartozó jobbágyság, különösen a hibbeiek, zsarnok földesuraik halálával a szabadulás óráját közeledni érezvén, az asszonyi utódoknak az engedelmességet megtagadni, s midőn a két Paczóth őket fegyelemre akarta kényszeriteni, a földesuri zsarnokság ellen, a királyi udvarban minduntalan panaszkodni merészkedtek.

Az uj földesurak vasszigorral akarták őket elnémitani, de az olyan sokáig leigázott keserüséget elfojtani nem voltak képesek. Az örökös panasz és vádaskodás végre is arra kényszeritette a királyi udvart, hogy a vizsgálatot elrendelje. A vizsgálat kiterjedt nemcsak a jelen állapotokra, hanem a multra is. Igy: Hibbe 1595. jul. 30. Kubinyi László m. kamarai tanácsos, Palugyay Ferenc liptói alispán, Sleczensky István bocai bányabiró, Kluegh Boldizsár ugyanottani bányairnok jelentést tettek az uj-vári jobbágyok panaszára tartott vizsgálatban. — A vizsgálat pontjai:

1. Paczóth András megvetvén ő felsége márc. 5-iki parancsát, miért nyomta el a hibbeieket, miért záratta el s illette őket testi fenyitékkel?

2. Hány személyt és meddig tartott fogva?

3. Akadályozta-e a hibbeieket, hogy ő felségéhez folyamodhassanak és követelte-e, hogy kiváltságleveleiket egyházi és világi személyek előtt fölmutassák?

4. Balassa Bálint és Ferenc elvettek-e tőlük szántókat és réteket?

5. A Balassáék által elvett malom most is van Paczóthék birtokában?

6. Miért tiltották még 12 frt birság terhe alatt, hogy bárki is vendéget fogadjon a házában?

7. A sörfőzés engedélye miért volt bizonyos összeg lefizetéséhez kötve?

8. Az urbáriumon kivül mily terheket viseltek?

Legelébb Paczóth András kérdeztetvén ki, azt vallja, hogy a hibbeieknek nincs okuk rájuk panaszkodni, mert ők semmi ujitást nem hoztak be, sem ujabb terheket rájok nem róttak, ellenkezőleg az engedelmességet megtagadták. Ők jogosan fenyitették meg őket börtönnel, mert a várhoz tartozó földek müvelését teljesen elhanyagolták, ugy, hogy a vár jövedelem nélkül maradt. A sörfőzést nem tiltotta, csak azt rendelte, hogy az uraságnak bejelentsék. Bizonyos pénzt azért fizettek, mert a vár a sörfőzéssel felhagyott, s az igy elmaradt jövedelmet igy akarta behozni; különben is régóta minden jobbágy ezen a cimen 1 frtot fizetett. A malmot nem ő vette el, hanem Balassáék, mert az a várhoz tartozott. A hibbeiek magok engedték át a malmot. Igazságtalan adókkal nem terhelték a hibbeieket, ellenkezőleg azon

voltak, hogy terhükön segitsenek, hogy ezáltal Hibicze pusztát visszaszerezvén, azt ő felsége hasznára benépesitsék.

Ezután a hibbeiek kérdeztettek ki, azt vallották, hogy Paczóth András a város elöljáróságát, rektorát, lakosai közül többeket 1—2 hétig fogva tartotta, megbotoztatta azért, mert ő felségénél panaszkodni mertek. Kényszeriteni akarta őket, hogy egyházi és világi bizottság előtt mutassák fel szabadságlevelüket. A dovallói plébánussal irásbeli esküre akarta kényszeriteni őket, hogy fogadalmukat saját pecsétjükkel erősitsék meg, ők elfutni, elszéledni kényszerültek.

A föld elvételről azt mondják, hogy Hibicze falut, Rakitiny és Hnyla kaszálókat Balassáék vették el, s csak évi 600 frt bérért használhatták. Kokava falut az ő területükön Balassa Bálint és Ferenc telepitették. A malmot 12 év előtt vették el tőlük Balassáék, s csak évi 100 frtért engedték át a lakosok használatára, ugy, hogy most már 1200 frtot fizettek érte. Mikor Balassa Bálint és Ferenc megosztozkodtak, akkor Bálintnak fizettek már 5 évre 116 frtot, Ferenc a maga malomrészét elengedte. Paczóth András a maga és árva Balassa János (Bálint fia) részére a malom $^2/_3$-ad részét lefoglalta, $^1/_3$-ad részét pedig Paczóth Ferenc. A vendég befogadását 12 forint terhe alatt akkor tiltották meg Balassáék, mikor a nyilvános vendégfogadót felépitették; de Paczóthék nem birságolták őket. A Balassa Bálint által ezen cimen behajtott birság 2378 frtot tesz

ki. Sörfőzési engedelemért a Balassák haláláig évenkint 45 frtot, 5 évre 225 frtot fizettek; ezen adót Balassa Bálint vetette ki rájuk, s ő maga 112 frtot vett fel ezen a cimen mikor Ferenccel megalkudott, ellenben Ferenc elengedte nekik. Ezután tételről-tételre felsorolják a Paczóthéknak adott fizetéseket, ajándékokat, melyek között a legközönségesebb házi szerszámok is találhatók.

Majd felsorolják Balassa Bálint injuriáit. Igy Uhrin Tamás mikor Bálintot Erdélybe vitte, 33 frtot adott Bálintnak, visszajövet 3 lova megdöglött 45 frt értékben. Továbbá adott Bálintnak otthon 33 frt értékü zabot, 3 hónap mulva egy lovat 50 frt értékben, a melyet Bálint Forgách Simonnak ajándékozott. Nem egészen fél esztendő mulva 6 lovát vette el a mezőről. Krakauba 3 szekér bort szállitott, utközben harmincad, rév, vám cimén 31 frtot fizetett, de ezen költségeket nem téritette meg Bálint, sem a kölcsönt vissza nem adta, sem az okozott kárt jóvá nem tette. Mikor Bálint Krakauból visszajött, Uhrin vele Besztercebányán találkozott, ott egy korcsmába vitte Bálint s addig el sem eresztette, mig csak 20 frtot ki nem csalt tőle; a mikor pedig odahaza a 20 frtot visszakövetelte, Bálint annyira megverte, hogy a hus darabokban szakadozott le róla. Egy évig betegeskedett erre, s orvosságokra 100 frtot kellett kiadnia. Azután adott Bálintnak 1 lovat 12 frt értékben, a melyet Bálint egy alig 3 frt értékü lóval viszonzott. Egy 40 frtos lovát is elvette és egy alig 6 frtot érőt adott érte.

A jogtalan szolgálmányokról azt vallják a hibbeiek, hogy Pekry Lajos idejében nem szoktak volt szolgálni, de utána rákényszerittettek s mindinkább jogtalanabbul, hiába hivatkoztak a királyi parancsokra. A mostani földesurnak vasárnap is kellett fát fuvarozniok. Hibbe városa Litvay Tamástól egy házat vett 150 frtért, ezt Balassa János elvette tőlük és Ruprecht Márk szolgájának adta, a ki még most is benne lakik. Mikor az 1595. márc. 5-iki kir. parancs megérkezett, Paczóth András annyira fenyegette, verte a lakosokat, hogy azok földjeiket bevetetlenül hagyva elfutottak, s félelmükben 6 hétig haza sem mertek jönni. Ez az oka, miért nincsenek megmivelve a várföldek.

A vychodnaiak kérdeztetvén azt felelik, hogy ők más méltatlanságot nem szenvedtek, mint azt, hogy az eddig a hibbeiek által megmivelni szokott várföldeket nekik kellett megmivelni. Ugyanezt mondják a verbiciek és dovallóiak, az utóbbiak hozzá tévén, hogy Bálint idejében évenkint egy őrt és egy darabántot tartoztak a várban eltartani, s várbeli sört kellett mérniök, valamint lovat is kellett adniok. Ezt a mostani földesuraknak is adják, sőt legutóbb egy takácsért Krakauba kellett szekeret küldeniök, a mi 10 frtjukba került. A kokavaiak azt mondják, hogy azelőtt csak bizonyos datiát adtak, de az uj földesurak most a várföldek mivelésére is szoritják őket. Illanow és Plostin szintén egy-egy őrt tartoztak a várban eltartani. (Hiv. egyk. másolat Pozs. kam. iratai III. sorozat 38 csomó).

Balassa Mária és Anna nem sokáig maradhattak Uj-Vár birtokában, a mig benne voltak, csak azért voltak benne, mert az uradalmat terhelő inscriptionális összegből bizonyos hányad őket illette. A kamara igyekezett őket kifizetni, s Balassa Zsigmonddal és Imrével lépett egyezségre és pedig ugy, hogy ők a zálogösszeget 3000 frttal megtoldották, mire Uj-Vár 33.011 frt zálogösszegben nekik 1599-ben hat évre inscribáltatott. Az ezek által letett inscriptionális összegből 6971 frt illette a két Balassa növért, de csak 1954 frtot kaptak készpénzben, a többi elkelt a vártól elszakitott birtokrészek visszaszerzésére s az uradalmat terhelő követelések kiegyenlitésére, a milyen volt pld. Bálint 200 arany frt és 1200 magyar forint és Ferenc 980 frt adóssága.* (Orsz. Ltár Nev reg. act. 337, 46.)

Balassáék nem várták be a hat év lefolyását, hanem már 1601-ben Sándorfy Miklós királyi tanácsos és neje czemeri Zay Magdolna nevére ruházzák át a zálóglevelet.

Ezen uj birtokosok bevonulásával uj élet vonul be a várba. A mit Balassáék az évek hosszu során át elhanyagoltak, mindezt helyrehozni igyekszik az uj várur. A vár maga nagyon rossz állapotban lehetett már akkor, azért legelébb is azt hozták rendbe. Uj, magasabb bástyafalak emelkednek, a vár bővitve lesz és ugyancsak akkor épülnek a vár körül lévő épületek, a melyekben

* Irodalomtört. közlem. XI. évf. 4. f.

most a járásbiróság el van helyezve. Igy tehát még csak Sándorfy Miklós és felesége Zay Magdolna idejében felel meg Uj-Vár azon igényeknek, melyeket egy vár fogalmához kötni szokás. Ezen épitkezést meg is örökitették Sándorfyék az alsó vár külső falába beépitett felirásos emléktáblákkal. Igy az alsó vár déli szárnyának falában a következő latin vers olvasható: Sic vos non vobis mellificatis apes, Sic vos non vobis fertis aratra boves. Magdalena Zay de Cemer condidit hos muros 1603. Az északi szárnyon még ki lehet betüzni a Nicolaus Sándorfy nevet, a többit mészréteg födi.

De nemcsak a vár kiépitése képezi Sándorfyék gondját, az eddig elnyomott jobbágyság is jótéteményben részesül: a dovallóiak akkor kapnak szép templomot, mely Sándorfyék költségén épül. (Hist. dom. par. L.-Ujvár.)

Kár, hogy Sándorfy Miklós már 1603-ban bekövetkezett korai halála, véget vetett munkás életének. Ugyanezen évben Illésházy István liptói főispánt Joó János azzal vádolja, hogy Bocskayjal szövetkezve, a király ellen tör 1603. nov. 4-én Wien-ben elitélik Illésházyt, mire ő kincseivel futva, Landskrona lengyelországi városba menekül. (Spányik Hist. prag. R. H.)

A főispán politikai magatartása azonban gyanuba keveri a liptói nemességet, s ezek, hogy magukat tisztázzák, összegyülnek november 26-án Boldogasszonyfalván (Szt.-Márián) és a királynak hüségi nyilatkozatot tesznek. A megjelentek kö-

zött ott van „nagyságos Zay Magdolna az ujwári vár asszonya“ is. (Protoc. Dom. lypt. IX. 191.) Básta, az egyszerü dobosból lett császári tábornagy, a ki Szepességben jár rendet csinálni, Liptóba is bevonul; legelébb Uj-Vár alatt táboroz, azt megszállja s csak akkor vonul ki a várból, a mikor Zay Magdolna a vár urnője, hüséget esküszik a császárnak. (Századok XVIII. évf. 138.)

1603-ik év december havában Rudolf király Pográny Benedek Dunán inneni alkapitánynak adja Uj-várat, de azon kötelezettséggel, hogy az inscriptionális összeget fizesse ki Zay Magdolnának, Pogrády azonban okosat gondol és Magdolnát feleségül veszi el. Balassa Zsigmond és Imre az uj zálogbirtokos ellen zálogváltási pört inditanak. A mikor 1604-ben Bocskay hajdui Liptóban garázdálkodtak, Liptó-Uj-Vár alá is jöttek, Zay Magdolna csak 2000 frt lefizetése mellett tudott tőluk szabadulni. Midőn pedig 1610-ben az ország birtokosai arra kényszerittettek, hogy esküvel erősitsék meg birtoklásuk becsületes jellegét, Zay Magdolna 1610. febr. 26-án ezenképen nyilatkozik: „Én Zay Magdolna Esküszöm az élő Istennek, Hogy a Bozchkay Istwan fejedelem Inscriptionalis lewele, meleten elő Hoztam awagy az orsagh gywlessyböen előadtam, ellütte es nem vtanna az Bechy Bekessyges jege risnek . . . münden chalardossagh nélkül. Iratott és adatott Enniköm“. (Pirhalla dr. Szep. prép. tört. 329.)

Az uj várur már 1604-ben meghalt. Özvegyét Hosszutóthy István veszi el. Balassáék folytatják a megkezdett pört, mire Thurzó György árva-vári birtokos és nádor, azon itéletet hozza, hogy Uj-Vár Sándorfy Miklós utódaitól elvétessék és Balassa Zsigmondnak visszaadassék. (Hist. don. paroch. L.-Ujvár.)

Bár Thurzó nádori itélettel itélte oda Uj-Várat Balassa Zsigmondnak, mégsem ugy történt, hanem a vár 1608-ban Hosszutóthy István kezébe kerül, a ki 10.000 frt felülfizetés cimén kapja meg azt. Hosszutóthy István családja Vasmegyéből származott ide, hol ősi birtokai feküdtek. Onnan Trencsinmegyébe jöttek, a hol a viszolai és swerepeczi birtokokat szerezték. István testvérei: László, György és Ferenc. István volt közülük a legidősebb; ő mint az udvari tanács tagja, sokszor volt követnek Konstantinápolyba kiküldve. Ő szerezte meg László öccsének a szepesi prépostságot. (1606—47.) Nagy barátságban volt Csáky István erdélyi kormányzóval, a kitől még 1603. december 24-én a király számára 15.000 frtért egy nagy, orrszarvu szarvába foglalt gyémántot vett meg. A király, hogy István ezen ajándékát viszonozza, Pethe szepesi prépost halála után, László öccsét nevezi ki oda prépostnak. Miután pedig az uj prépost még csak 16 éves volt, a prépostsági javak kormányzójának Istvánt nevezi ki a király. 1608-tól kezdődőleg tehát ő birtokosa Uj-Várnak. Nem sokáig él, 1609. ápr. utolsó napjaiban Uj-Várt halt meg. Tetemét a

szepesi káptalan Szepeshelyre viteti és ott a káptalani templomban lett eltemetve. Végrendeletét elrejtette özvegye Zay Magdolna, hogy fiatal sógorát, László prépostot megkárositsa. Azon a cimen, hogy István Magdolna birtokait sok adóssággal terhelte meg, rábirta prépost sógorát, hogy 10.000 frtig lekösse magát, s mig ezen összeget részletekben fizeti, addig családi birtokait zálogba adja oda neki. László jóhiszemüleg belemegyen és 1629-ig fizet is évente egy bizonyos összeget, de midőn u. a. év május 7-én bátyjának végrendelete szeme elé került, akkor látta csak, hogy kedves sógornője megcsalta. Be is perli Zay Magdolnát, de vajjon kapott-e kártéritést, nem lehet kideriteni. (Pirhalla dr. A szep. prép. tört. 343, 353.)

1612. Zay Magdolnát már ismét karvi Ollé Miklós férj uram oldalán találjuk. (Száz. 1884. éf.)

1623. jul. 8-áig ők Uj-Vár urai, de csak egy részben, mert a vár másik része a Zayak révén ghiletnici Ostrosich birtoka is volt. (Esztrg. kptl. lt. C. 6. f. l. n. 28.; Berényi ltár 10. 29.)

Ezen időben 1622-ben a nagy drágaságra panaszkodnak az emberek, „mert 1 köböl buza ára 3 frt 50 kr., 1 köböl rozs 2 frt 50 kr.; 1 köböl árpa 2 frt,; 1 köböl zab 93 kr.; 1 meszely sör 8 kr.; 1 font hus 6 kr.; 1 font só 20 kr.; 1 font faggyu 28 kr.: 1 font viasz 1 frt.; egy tehén ára 20 frt volt. Szóval semmi sem volt olyan olcsó mint azelőtt". (Rózsahegyi kisebb protoc. 108.)

1622. március hó végén, akkor a mikor Bethlen és II. Ferdinánd között a Nikolsburgban

kötött béke értelmében, a magyar szent korona Ecsedről Trencsinbe vitetett, Liptó-Uj-Vár érintésével, Rózsahegy felé vitetik. (Math. Bél Not. Hung. II. 467.)

1623. julius 8-án kelt II. Ferdinánd által kiadott zálogleveél értelmében. Uj-Vár 52.011 frtnyi összeg ellenében Ostrosich István és felesége Thökölyi Anna birtokába megyen át. (Századok XVIII. 138.)

Ostrosichék Horvátországból jöttek ide. — Ghiletnici Ostrosich János fia András 1606-ban a bárói méltóságot kapta meg Rudolftól. Fia István 1623-ban a mikor Uj-Vár zálogbirtokosa lett, királyi főasztalnok, a szent korona őre, valamint Ladány, Illava és Léva várak ura. (Nagy Iván. M. cs. VIII. 303.)

Ghiletnici Ostrosich István halála után, két fia: Miklós és Mátyás egymásután birják Uj-Várat. Birtoklásukban senki sem háborgatja őket egészen 1644-ig.

1625. Ostrosich István és Illésházy Gáspár liptói főispán, ki lesznek küldve az országos határrendezéshez. (Hyross 232.)

1633-ban nagy rablóvilág lehetett Uj-Vár környékén, mert a vázsecziek azért, hogy a garázdálkodó rablókat összefogdossák, fel lesznek mentve az adófizetés alól, ezenkivül egy elevenen elfogott zsiványért 10 frtot, egy halva beszállitottért pedig 4 frtot kapnak. (Protoc. com. lypt. XIII. 53 stb.)

1638-ban országos törvény veszi oltalmába a liptói, nevezetesen király-lehotai tutajosokat, a kik egészen Budáig szállitják a fát. (Pirhalla dr. A szep. prép. tört. 380; Hyross 236.)

1641. aprilis 24-én Ostrosichék óvást tesznek az ellen, hogy III. Ferdinánd a turdossini lakosoknak megadja a vám nem fizetési privilégiumot. (Protoc. com. lypt. XII. 1641-ik év.) Ugyanezen év julius hó 13-án a megyei gyülésen Eszterházy Miklós rendeletére, tárgyalnak a Béla vizének szabályozásáról. (U. o. XII. 1641. jul. 13.)

1643. julius havában a svédek törnek be Morvába, mire a király Liptóban is elrendeli ellenük a fölkelést. A julius 17-én tartott gyülésen a lovasság vezérévé Baán János Tamás fia, a gyalogság vezérévé pedig Thuolt Tamás lesz megválasztva. Alkapitánynak Kubinyi Kristófot teszik meg. Augusztus hó 31-én megállapitják fizetésüket, mely szerint az első havi 70 frtot, a második 12 frtot, a harmadik pedig 25 frtot kap. (U. o. XII. 1643.)

Még augusztus hó 17-én ki lesz hirdetve a királyi parancs, hogy a nemesség azonnal mozgósitson és csatlakozzék a nádor seregéhez. Azonban e kihirdetésnek nem igen volt foganatja, mert a király december hó 23-án megismételteti a fölkelés kihirdetését. (Protoc. com. lypt. XII. 1643.)

Uj-Vár ura akkor Ostrosich Miklós volt. Ő kezdettől fogva a király hü embere, s ilyennek maradt meg mindvégig. De nem igy többi liptói szomszédai, mert mikor 1644. márc. 2-án Rákóczy

György fejedelem hajdui a Szepességre betörnek, a megye nem tudja magát mire elhatározni, a palatinushoz is, de Rákóczyhoz is Kassára követeket küldenek. (Protoc. com. lypt. XIII.) Rákóczy hadai, számra nézve 6000 hajdu, ápril elején Liptóba törnek be Kapronczay György vezérlete alatt, itt mindenekelőtt Uj-Várat ostromolják meg, ápril 4-én ezt elfoglalják, hátvédül csapatokkal megrakják és Baán Jánost már Rákóczy György emberét, várkapitánynak ültetik bele. Ostrosich Miklós a királyhü főur, menekülni kénytelen. (Prot. com. lypt. XII. az 1645. évhez.)

Április 9-én Rákóczy elrendeli Liptóban, hogy Lengyelországból a megyébe vezető tátrai átjárókat fegyveresen őrizzék, hire járt ugyanis annak, hogy a III. Ferdinánd segitségére siető lengyel hadak erre is készülnek betörni. (U. o. XIII. 180.)

Junius hó 4-ére Boldogasszonyfalvára megyei gyülést hivtak össze, melyre minden curiális nemesnek 12 frt birság terhe alatt el kellett jönnie, ezen gyülésből követeket menesztenek a nádorhoz, kikkel megigértetik, hogy azon esetben, ha ő felsége katonái a megyébe fognak bevonulni, hogy a Rákóczyékat innen kizavarják, a szükséges élelmen kivül, még sörrel, sóval, mézzel és borral is el fogják azokat látni. (U. o. XIII. 182—184.) A nyár folyamán el is vonult a császári had Liptón keresztül Szepes és Kassa felé, s ezen alkalommal kiváltképen Német-Lipcse sokat szenvedet tőlük. (Bél M. Not. Hung. II. 555—556.)

Uj-Várat nem sikerült akkor felszabaditani, mert bár Illésházy Gáspár biztatja ugyan Ostrosich Miklóst, hogy várát igyekezzék Baántól visszafoglalni, tettel nem segitette őt.

Augusztus 1-én már ismét Rákóczy pártján látjuk a megyét. Követeket küldenek ki ő hozzá Kassára, kik azon parancsot hozzák, hogy a szepesi és sárosi sereghez kell a liptói fölkelőknek csatlakozniok. (Prot. com. lypt. XIII. 185.) Ugyanakkor a benedekfalvi nemesek panaszt emelnek a megye előtt, hogy az átvonuló császári, majd magyar hadaktól nagyon sokat szenvedtek. Fölégettek 7 curiát és 25 házat, s nemcsak a marhát hajtották el, hanem ruhát és más egyéb dolgot is erőszakkal vittek el magukkal. (U. o. XIII. 186.)

Hogy Illésházy Gáspár liptói főispán menynyire kétszinü szerepet játszott, kitünik az ő augusztus hó 3-án Trencsinből a megyei alispánhoz irt leveléből, a melyben figyelmezteti a megyét nehogy Rákóczy pártjához szegődjék, de sem az uj-vári Ostrosichot nem segiti, sem a megye nyugati határszéli szorosait nem erősiti meg. S igy történt, hogy november első napjaiban Bakos Gábor 6000 hajduval akadály nélkül Liptóba vonulhat, kik Tarnócot és környékét szállják meg és a községet a legnagyobb nyomorba ejtik. (U. o. XIII. 187 stb.) Sokat szenvedhetett e megye is ezen hajduktól, mert 1645. január hó 4-én a megye titkos gyülést tart, melyben arról tanácskoznak, miképen lehetne Bakostól és hajduitól megszabadulniok. Február 4-én és

azután még máskor is követeket küldenek Rákóczy Györgyhöz magához, de mindezen tanácskozás és követmenesztés eredménye végre is csak az volt, hogy a megye továbbra is kénytelen a hajdukat eltartani. (Prot. com. lypt. XIII. 191 stb.) A király-lehotaiak sehogysem akarnak hozzájárulni ezen terhek viseléséhez, s Belopotoczky Mihály kelecsényi nemes doronggal veri ki házából a szolgabirót, a ki a katonák eltartására pénzt jött incassálni, sőt még zsiványnak is elnevezi és reprodukálhatlan taglejtéssel és más hasonlókkal illeti. (U. o. 194, 195, 197.)

Április 4-én Baán János uj-vári kapitány nagy lakomát rendez várában, de a költségeket a megye által kivánja megfizettetni. (Prot. com. lypt. XII. 1645. ápr. 4-hez.)

Midőn 1647-ben III. Ferdinánd Rákóczyval a békét megkötötte, Uj-Vár a király kezébe került vissza. Ferdinánd a várat Ostrosich Miklósnak hüsége jutalmául visszaadta, a ki azt 1660-ban bekövetkezett haláláig zavartalanul birta. 1647-ben a király még azzal is kitünteti, hogy a szent korona őrévé nevezi ki és ajándékba egy ezüst mosdót ad neki.

1650. április elején illustris vendége volt Ostrosichnak Uj-Várott, Pálfy nádor a ki az Eperjesen tartandó Szt. György napi nyolcados törvényszékre utazott oda Liptón keresztül, látogatta meg őt. (U. o. XIII. 287.)

Ezen időtájt sulyos vallási viszályok dühöngenek Liptóban; az uj és a régi vallás hivei

állnak harcban egymással. Ezen harcnak véres áldozatai is vannak, igy egyebek között a pribilinai kath. plébános is akkor lesz megölve. (Hyross 261.)

Ostrosich Miklós 1660-ban halt meg. Fiu örököse nem volt, csak Borbála leányát hagyta maga után. Ezen főur kiváló lovas lehetett, ő róla van feljegyezve, hogy lovaglás közben egy a levegőbe feldobott gyürüt, kopjának hegyére tudta felfogni. (Hyross 243 jegyzet.)

Miklós öccse Pál, hasonlóképen mindig hü embere volt királyának. A Rákóczy és Tökölyi felkelések alkalmával sohasem pártolt el az udvartól. Meghalt 1653. október 15-én Illava várban, családi birtokán.

Ostrosich Miklós halála után második öccse Mátyás lesz Uj-Vár ura. Tiz évig nyugodtan birja a várat. De az 1667-iki trencsin-teplici titkos gyülésen ott van ő is az összeesküdtek között; s midőn a Thököly szabadságharc a felső megyékben erősebben terjedni kezd, I. Lipót Spork János generálist küldi ki 1670-ben a fölkelés elnyomására. Előbb Kassát és Eperjest vette be, onnan májusban Liptóba is jön és Uj-Várat elfoglalva, benne német őrséget helyez el. (Száz. XVIII. 139.) Ezen időtől fogva minduntalan majd német, majd magyar hadsereg vonul át a megyén, kimondhatatlanul sanyargatva a lakosokat.

Az 1671. september 30-án Liptószentmiklóson tartott megyei gyülésen, Spankau generális ráparancsol a megyére, hogy katonai költségek

fedezése czimén, hat napon belül, kétezer tallér kezeibe le legyen téve. A megijedt megye október 17-én követeket küld az Uj-Váron székelő Hayster tábornokhoz könyörögni, hogy a kivetett összeget engedje el. (Protoc. com. lypt. XIV. 286 stb.)

Mig Petrőczy István gyülevész seregével a Szepességen garázdálkodik, s talpasai kath. papokat gyilkolnak, az orgonákat széjjel verik, a szobrokat lefejezik és az oltárokat rombolják, (Szep. orsz. ltár, Scrin. H. f. 3. Nro 3.) Lőcse alól őt és Farkas László alvezérét, a 2500 emberével ott táborozó Spankau zavarja el.

Petrőczy seregével most Liptó felé indul, Kasztor Pált és másokat Batizfalva felé küldi előre, hogy az ottani parasztság segitségével biztositsa a Hochwaldon át Liptóba vezető utat. De hire jön, hogy Cobb kilenczezernyi seregével a Vág völgyén felyonulva, most Liptó-Uj-Vár alatt tanyázik, hogy onnan a felkelők leverésére a Szepességre menjen. — Petrőczy visszafordul. Október 17-én már Görgö alatt van Cobb seregével, ki is október 20-án az Abauj Györke mellett vivott csatában, széjjelveri Petrőczy hadát. (Pirhalla dr. A szep. prép. tört. 493 stb.)

1672. november közepe táján Spork tábornok, december havában ismét Herberstein generális üti fel táborát Uj-Váron, s igy folytatódik ez a további években is. (Prot. com. lipt. XIV. 346. 350.) A sok katona nagy nyomorba dönti a népet, sőt még maga a közbiztonság is veszélyeztetve van, miért is 1677-ben a megyegyülés kimondja, hogy

Liptómegye hivatalos pecsétje, mely eddig a liptószentmiklósi templomban egy ládában elzárva tartatott, (Prot. com. lypt. XV. 15. stb.) most Uj-Várba vitessék, hogy azt ott a vár alépitményeiben elrejtsék. „Az alispán és a négy szolgabiró az expeditiókat ezentul a maguk pecsétjével fogják ellátni, mert a dolgok jelen felfordulásánál veszedelmes dolog, ha az alispán a megye pecsétjét vagy magánál tartja, vagy magánál hordja". (U. o. XV. 60. 72.)

A várban elrejtett megyei pecsét azonban elveszett, mert 1678. december 20-án azt jelenti a murányi vár kir. biztosának, hogy a pecsét nincs meg. (Protoc. com. lypt. XV. 63.)

Midőn az 1678. évi szeptember elején Tornán tartott Thökölyi haditanácsban határozattá lőn, hogy a Thökölyi családi birtokok visszaszerzése végett a hadjáratot Felső-Magyarországon meg kell inditani, Thökölyi Imre seregével a bányavárosok felé indult, seregének másik részét pedig mintegy 20.000 embert Sáros- és Szepesmegyén át Liptóba küldte, Petrőczy István vezérlete alatt. (Századok XVIII. évf. 140.) Uj-Vár mindjárt az első fölszólitásra megadta magát, s igy a vár a kurucok kezébe kerül. A győzedelmes sereg innen Rózsahegy felé megyen, a hol a szt. Zsófia kastélyban lévő 240 főnyi német őrséget három napon át ostromolják. Végre beveszik a kastélyt és az egész őrséget lemészárolják. Innen Lykava és Árva-Vára ellen indulnak. (Hyross 312.)

Alig mulik el azonban egynéhány hét, a kurucok nyomában vannak Würben és Dünewald

császári tábornokok seregei, a melyek Uj-Várat megszállják. (Hyross 322. Századok XVIII. 140.)

A hadiszerencse állhatatlanságát nehéz csapásokban érezte Uj-Vár és az egész megye. A kurucok féktelensége, a fegyelmetlenség, azon ferdeség, hogy leginkább csak saját személyes érdekeiket szolgálták, a számos kegyetlenség, rablás, gyujtogatás, elkeseritették a megye lakosságát, s kiváltképen akkor, a midőn ezen a tatárokból, törökökből, franciákból és lengyelekből álló gyülevész legio a Tátra völgyeiből előtörve, Liptót és a többi szomszédos megyéket rabolni kezdte, a megye megsokalva a végtelen zaklatást, 1680. évi március hó 2-án tartott gyülésében, elutasitja Thökölyi azon felszólitását, hogy Lykava várának megerősitéséhez járuljon hozzá, s kinyilatkoztatja, hogy a saját biztonsága érdekében inkább Uj-Várat fogja kellő védelmi állapotba helyezni. (Protoc. com. lypt. XV.)

Március hó 6-án pedig szóba kerülnek a megyegyülésen mindazon nagy kiadások is, melyeket előidéztek Herberstein, Obersdorf, Szavernak, Strasold, Thiheim, Metternich tábornokok katonái. (U. o. 80.) Julius hó második felében ismét Kaprara és Soa tábornokok ülnek a megye nyakán és osztják el seregüket Uj-Várban és Lykaván.

Az 1682. március havában összeállitott hivatalos árjegyzék nagy drágaságnak mondja, hogy akkor a bor itcéje 5—9 krajcár, akója 10 frt 80 kr., a sör akója 1 frt 12 kr., egy borju 90 kr. —

1 frt 24 kr., egy tehén 4 frt., egy itce vaj 24 kr., egy pulyka 1 frt 80 kr., egy császármadár 1 frt 74 kr. Egy aranyért akkor 4 frt 30—50 krt adtak. (Protoc. com. lypt. XV. 89 stb.)

Uj-Várnak nem sok nyugalma volt, mert a szerte-szét csatangoló kurucok 1683-ban megostromolják Uj-Várat is, kirabolják azt. Rablásaik és garázdálkodásaik miatt a megyei nemesség már 1682-ben elhagyja Liptót, ugy, hogy az egész éven át nem lett megtartva a megyegyülés. (Hyross 323.) E miatt ráir a megyére maga Thökölyi Imre és fölszólitja azt 1683. február 16-án, hogy a garázda kuruc népet ne türjék meg továbbra a megye területén. (Protoc. com. lypt. XV. 125 stb.) De a rablótámadások csak nem szünntek meg. A leghirhedtebb rablóvezér akkoriban Lengyel János volt. (U. o. 180.) A közbiztonság ilyetén való teljes megszünése miatt el lesz határozva, hogy Uj-Várat meg kell erősiteni, (U. o. 175 slb.) mely akkor, 1683. március hó 14-én, még Ostrosich Mátyás birtokában volt. (U. o. 176.) Egyuttal meg lesz parancsolva, hogy a nemesek otthon üljenek, s ha a rablók be találnának törni a faluba, akkor harangszóval fel kell lármázni a lakosságot, hogy ez egyesült erővel üldözőbe vegye a rablókat. (U. o. 181.)

Uj-Vár megerősitésének terve azonban nem lépett a megvalósulás stádiumába, mert másképen történt. A négy évszázadon annyi várurat cserélt erőditmény, mely annyi mindenféle viszontagságon ment keresztül, 1686—88-ig folytonos katonai

megszállásnak, ostromnak lévén kitéve, hol az egyik, hol a másik hadakozó fél seregei által, végpusztulásának időpontjához érkezett el, ugy, hogy a midőn a Rákóczy szabadságharc kiütött, Uj-Vár már romokban hevert. (Protoc. com. lypt. XV. 221. Századok XVIII. 140.)

1703. augusztus hó 25-én a megyei gyülésben felolvastatik a király levele, a melyben tekintettel a felső megyékben nyilvánuló Rákóczy mozgalomra, Liptómegye közönségét hüségre inti. Ebből kifolyólag a megye 40 hajdut rendel ki a liptó-szepesi határra. (Protoc. com. lypt. XVI. 165.) Október 11-én azonban már itt jár Rákóczy Ádám, hogy a megyét Rákóczy Ferencnek megnyerje; és ez sikerül is neki, mert a megye azonnal ki is küldi követeit Rákóczy Ferenchez. Csemiczky Sándor, Andaházy István és Malatinszky Gábor képezik a követséget. Érdekes itt megtudnunk a követségnek megszavazott utiköltség nagyságát. Azon esetben, ha csak Kassáig kellene menniök egyenkint 10 tallért kapnak, ha Tokaiig kellene menniök 25 tallér, ha egészen Szatmárig, 30 tallér lesz utalványozva utiköltség cimén. (U. o. XVI. 167)

Október 29-én a Rózsahegyen megtartott megyei gyülésen, Liptómegye Rákóczynak hüséget esküdve, a kuruc táborba lép. Luby György ezredes és Pottornyai Ferenc kapitány hadai csakhamar elfoglalják Liptót, Rákóczy Ferenc számára. (Hyross 364. 366.)

1704. január 21-én Vágfalván lesz megtartva a megyei gyülés és pedig azért ott, hogy az Eper-

jes körülzárásáról Liptóba a tanácskozásra siető kurucoknak, ne kelljen még messzibbre menniök. (Protoc. com. Lypt. XVI. 172.)

1705. aug. 7-én az uj-vári uradalom tekintélyes összeggel járul hozzá a hadjárat költségeinek fedezéséhez. (U. o. 220 stb.)

Ugyanezen évben a pribilinai katholikus plébános Szlécsey András. (Lib. Ec. Szlécs pag. 9.)

1706. évi november havában Palocsay és Nagy vezérlete alatt egy kuruc hadosztály vonul be Liptóba és Uj-Vár alatt táboroz. Ezek után Rákóczy Ferenc, hogy megjutalmazza két emberét Radics András tábornokát és munkács-vári praefectust, valamint Ordódy Györgyöt is, kik Kassa ostrománál kiválóan viselkedtek, Uj-Várat nekik adományozza. (Lehoczky András, Stemmatogr. II. 322.) Az előbbeni jogos birtokos Ostrosich Mátyás, minekutánna birtokait a Wesselényi összeesküvésből kifolyólag konfiscálták, még 1703-ban esett el Belgrád mellett. Örököst nem hagyott maga után. Uj-Várat mint confiscált jószágot I. Leopold egy Lichtenstein nevü hercegnek adományozta oda. (Protoc. com. lypt. XVI. 235 stb.)

1706—1709-ig szomoru, nehéz idők voltak Liptómegyére.

Az 1709-ik év hirtelen nagy változást hozott a sokat sanyargatott Liptóra. Fel is jegyezte azt az akkori megyei jegyző a következő latin chronogrammal: MVtatIo Insperata aCCIDIt! (Prot. com. lypt. XVI. 374.) — Kemény, igen hideg téli időjárás mellett, olyan hidegben a milyenre még

a legöregebb emberek sem emlékeztek. (Hyross, 380 jegyz.) Január hó 4-től 6-ig egyszerre két oldalról, a stureczi hágón és a kralováni szoroson át Liptóba vonul be Thollett Antal báró tábornok vezetése alatt, a császári hadsereg. A Rózsahegy körüli kuruc had csakhamar visszavonul. Január 14-én ezen hadsereg, mely időközben Pálfy János gróf és Ebergény László gróf csapataival megerősödött, már Liptószentmiklóson és Uj-Várban tanyázik. A megyei nemesség erre Thollett tábornok kezeibe leteszi I. Józsefnek a hüségesküt, s a kik ezt leteszik egyuttal teljes kegyelmet nyernek. Neffczer János Jakab királyi komissarus pedig Lykavát és Uj-Várat confiscálja és a királyi kamarai birtokok közé sorozza.

1709-ben került tehát Uj-Vár a kincstár birtokába s azóta a mai napig nem is cserélt többé gazdát. (Protoc. com. lypt. XVI. 374.)

A mig az itt időző császári had Szepességre is becsap és a kurucokat onnan kiüzni iparkodik, addig Babocsay Ferenc Rákóczy dandárnoka, minden ellenállás nélkül Bocán, Maluzsinán, Uj-Váron át, a szorongatott Árva-Vár segitségére siet. (Kubinyi Miklós Árva-Vára 152.)

Február közepe után ismét Uj-Várban van Thollett. A kuruc hadak azonban Csákyval és Szentiványi Mártonnal élükön a Szepesség felől fenyegetik Thollett császári seregét, mire ez Uj-Vár, Szent-Péter, Vavrissó és Pribilina között elsáncsolja magát. A sánc vetéshez szükséges anyagot a liptói nemesség kénytelen megadni,

s ugyanakkor tekintettel az itt táborozó hadsereg élelmi cikkeinek könnyebb beszerzésére, a Liptószentmiklóson tartatni szokott hetivásárok, Szent-Péteren lesznek megtartva. (Protoc. com. lypt. XVI. 384.)

Április 22. táján fejlődött ki a harc Szent-Péter, Dovalló, Vavrisó, Pribilina és Pottornya között. (Hyross 390. 391.) A kurucok voltak a győztesek, mert a császári had az ásott csillagsáncok közé volt kénytelen menekülni. Pribilina fel lett perzselve, Vavrisó és Szent-Péter feldúlva, Pottornya is sokat szenvedett. (Prot. com. lypt. XVI. 381. 402 és XVII. 99. 109.) Ezen alkalommal a csatában elesett Böckl Frigyes Vilmos báró, a Wohlskehl ezred századosa. El lett temetve a szent-péteri kath. templomban. 1830 táján még megvolt a sirköve, melyen a következő felirat állott: „Hic jacet Perillustris a Magnanimus Dominus Fridericus Wilhelmus Liber Baro Böckl de Böckl et Caw, Inclyti Regiminis Wohlskehliani Capitancus obiit 1709 dum rebelles Wawrisowam incenderunt, cujus anima requiescat in pace“. (Hist. dom. par. Liptó-Ujvár.)

A vivott csata után a kurucok a Szepességre vonultak. — Kokava, Vágfalu, Vichodna, Csorba és Teplicskára nehezedett az átvonuló kuruc had sulya, mely községekben elvették a lakosoktól az ott meglevő marha állományt. (Prot. com. lypt. XVI. 387 stb.)

November 13-án és 14-én Heisler Sigebert főhadvezér Steinwill, Lefflholz, Ebergény, Th ollett

Hartleben tábornokaival, valamint Lubomirszky herceggel elhagyják Liptót és Szepességre vonulnak. Uj-Váron és Szent-Péteren helyőrséget hagynak. (Protoc. com. lipt. XVI. 392.)

Ezen őrség felállitása Liptóra ismét csak ujabb terhet rótt, mert ő neki magának kellett azt eltartani. Fel is sorolja a megyei protocolum, hogy 1710 elején Zollenstein császári komissárius 950 mérő gabonát parancsol beszolgáltatni a katonai raktárba, a katonai pénztárba pedig 3762 frtot. (Hyross 393.) — Alig hogy ezt megadja a megye, jön egy ujabb rendelet, mely ismét 10.000 frtot vet ki a megyére. (Prot. com. lypt. XVII 4. 5.)

A szatmári békekötés véget vetett a sok harcnak: nyugalom állott be. De Uj-Várnak is letünt csillaga. Uj birtokosa a m. kir. udvari Kamara, toldozta-foldozta ugyan a várat, régi fényét azonban nem adta vissza. A régi, hosszu évszázadok sulya alatt meggörnyedve, ott áll még szomoruan elhagyatva. S ha a kikelet lágy szellője az elmult idők dicsőségéről, fényéről édes dalt regél neki, szive meg-megdobban, öreg teste megremeg. Szegény váram, nem fog már sokáig dobogni szived!

I nunc ambitio turres ad sidera tollis!
Grandia anu videas castraque posse nori!